

20150822735

МИНИСТЕРСТВО ЗА ТРУД И СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА

Врз основа на член 168 став (13) од Законот за заштита на децата („Службен весник на Република Македонија“ бр. 23/13, 12/14, 44/14, 144/14, 10/15 и 25/15), министерот за труд и социјална политика донесе

ПРОГРАМА ЗА РАНО УЧЕЊЕ И РАЗВОЈ ЗА ДЕЦА СО ПРЕЧКИ ВО РАЗВОЈОТ

Член 1

Со оваа програма се уредуваат теоретските основи и принципи за раното учење и развој на децата со пречки во развојот базирани врз Стандардите за рано учење и развој, цели, примери на активности, очекувани резултати, соработка со родителите, и тоа:

1. ТЕОРЕТСКИ ОСНОВИ И ПРИНЦИПИ

1.1 Стручно-научната оправданост на оваа програма

Раното детство е важно за севкупниот развој на личноста. Теориите и истражувањата укажуваат на значењето на раното детство за интелектуалниот, емоционалниот, говорниот и социјалниот развој, а со тоа и на важноста на организираното создавање услови за тој развој.

Теоријата и практиката го промовираат холистичкиот пристап во поттикнувањето на раното учење и развојот кај малите деца. Општествените процеси на демократизација се рефлектираат во воспитно-образовната работа со децата од предучилишна возраст и бараат доследна практична примена на стручно-научните сознанија, како и доследна примена на хуманистичко-теоретскиот и педагошко-психолошкиот процес во толкувањето на детската личност. Целокупните воспитно-образовни активности во предучилишното воспитание се насочени кон почитување и задоволување на потребите, интересите и можностите на секое дете, но и на секое дете да му се понуди можност да се развива според своето темпо на развој.

Развојот претставува процес на промена кој настанува како резултат на почитување на индивидуалните карактеристики на детето, следење на неговите внатрешни сили и природниот развој во кој детето ги зголемува и ги зајакнува вештините за движење, размислување, чувствување, зборување. Воспитувачите во градинката/центарот за ран детски развој преземаат активности со цел да креираат услови за создавање и учење по пат на игра, интеракција (дете-дете, дете-возрасен), активирање во истражувачко-откривачки процеси и решавање различни проблемски ситуации од страна на секое дете, со што се поттикнуваат и се развиваат моторичките, јазичните, когнитивните и социо-емоционалните вештини.

Сите овие елементи се клучни детерминанти во процесот на развојот, учењето и постигањето успех кај децата со пречки во развојот во понатамошниот живот.

Холистичкиот пристап, на кој се базира развојот и учењето на детето од предучилишна возраст, се однесува на обезбедување безбедна и сигурна околина за учење и развој, зајакнување на развојната подготвеност за училиште, како и формирање правилни навики за заштита на здравјето на детето. Притоа посебно внимание треба да се посочи кон законитостите во развојот кај децата од предучилишна возраст и тоа:

- двонасочна поврзаност помеѓу физичкиот и психичкиот развој;
- истоветност (константност) на развојниот ред;

- инермитентност во развојот;
- алтернативност во развојот;
- цефалокаудален правец во развојот;
- проксимодистален правец во развојот;
- принцип на диференцијација и интеграција;
- принцип на стадијалност;
- тенденција од општ кон специфичен начин на реагирање;
- тенденција на премин од користење на големите мускули кон користење на малите мускули;
- премин од обострано користење на органите кон еднострано користење;
- тенденција кон сè поголема економичност на мускулниот напор.

Оваа програма е наменета за децата со пречки во развојот од предучилишна возраст и тоа:

- деца со оштетен вид (слепи и слабовидни);
- деца со оштетен слух (глуви и наглуви);
- телесно-инвалидни деца;
- хронично болни деца;
- деца со интелектуална попреченост
- аутистични лица;
- деца со пречки во гласот, говорот и јазикот;
- деца со комбинирани пречки во развојот.

Воспитанието и образованието на децата со пречки во развојот од предучилишна возраст се одвива преку две програми кои меѓусебно се поврзани и синхронизирани:

- едукативна програма - чиј предмет е воспитание и образование на децата со пречки во развојот, а се заснова на програмата на редовното предучилишно воспитание, но е модифицирана на можностите и потребите на децата со пречки во развојот.

- програма за рехабилитација - која се спроведува за спречување, намалување или отстранување на попреченоста која го ограничува целокупниот развој на личноста. Тоа е систем на постапки и специјални методи со кои се влијае на развојот на личноста. Со оваа програма се влијае, пред сè, на психомоторната структура на овие деца и со тоа се зголемува можноста за нивен понатамошен развој.

Едукативната и рехабилитацијата програма се спроведуваат паралелно, синхронизирано и корелативно преку единствениот процес на рехабилитација. Рехабилитацијата програма најчесто се реализира надвор од градинката во простор и услови кои одговараат на потребите и можностите на детето, доколку во градинката нема соодветни услови за спроведување на истата.

1.2. Принципите на оваа програма

1.2.1. Принцип на еднакви можности и почитување на различностите меѓу децата и принцип на мултикултурализам

На сите деца треба да им се овозможи влез во воспитно-образовниот систем без разлика на полот, етничката припадност, социо-економските и културолошките разлики, како и различните здравствени и посебни потреби.

1.2.2. Принцип на демократичност

Сите деца можат да учат. Тие заслужуваат високи очекувања во нивните достигнуања во процесот на учењето, а во согласност со нивната возраст и социо-културолошките карактеристики.

1.2.3. Принцип на доминација на игра и принцип на поврзување со животната реалност

Децата најдобро учат низ игра која може да биде и самоиницирачка, саморежирана и самоизбрана. Улогата на воспитувачите е да обезбедат голема разновидност на активности и материјали и да ја поддржуваат детската игра. Во процесот на учењето, играта се прифаќа како метод на учење преку кој децата стекнуваат елементарни знаења и практични вештини неопходни за квалитетен живот.

1.2.4. Принцип на активно учење и поттикнување различни начини на изразување

Средината во којашто децата учат ја поттикнува љубопитноста и е во согласност со нивните физички и емотивни потреби, со цел да се чувствуваат безбедно и да користат различни стратегии при барањето решенија и одговори.

Децата треба да се поттикнуваат да комуницираат и да ги изразуваат своите чувства преку музика и движења, фацијална експресија, говор на телото, допир, знаци и гестикација, визуелни слики, драматизација, цртање и слично.

1.2.5. Принцип на усогласеност со возрастните карактеристики и принцип на индивидуализација

Почитување на личноста и индивидуалните специфичности, потреби, интереси, можности на секое дете, вклучувајќи ги и децата со пречки во развојот.

1.2.6. Принцип на целосност и интегритет

Содржините на стандардите ги опфаќаат сите аспекти од развојот на детската личност, без фаворизирање на одделни аспекти. Холистичкиот пристап во развојот на стандардите е основа за нивно подготвување, со оглед на тоа дека детето го осознава светот како целина.

1.2.7. Принцип на отвореност на воспитно - образовниот процес

Заедничко делување на градинката/центарот за ран детски развој со семејството и заедницата во поттикнување на развојот на рано учење кај децата. Интегративниот пристап е од посебно значење за развојот и раното учење кај децата.

1.2.8. Принцип на следење и поттикнување на детскиот развој

Сите деца имаат потенцијал да постигнат најголем дел од очекуваните резултати во одредена возраст, со соодветна поддршка, инструкции и стимулација на развојот и на раното учење.

1.2.9. Принцип на развојно-процесен пристап

Цел на учењето е самиот процес на учење каде целите не се правилни и неправилни одговори, туку поттикнување на детските симболички, фантазиски и мисловни стратегии на размислување и изразување, значајни во конкретната развојна возраст.

1.2.10. Принцип на постепено осамостојување на детето

Осамостојувањето на детето е една од најважните цели на предучилишното воспитание и образование. Самостојноста на детето со пречки во развојот е многу отежната поради оштетувањето и затоа треба да се постави правилна воспитно-образовна програма. На детето не треба да му се наметнуваат одредени активности за кое тоа не е способно, но не треба и премногу да му се помага. Помошта треба да биде во согласност со способностите, за да може да се развие што поголема независност од услугите од другите.

Освен во активностите на секојдневното згрижување, самостојноста има значајна улога во активното учество на детето во стекнување на знаења. Тоа треба да биде постапка во осамостојување во решавање на проблемите, оттргнување на препреките и учење по пат на откривање, а не рецепција на она што го соопштил некој друг.

1.2.11. Принцип на критичко вреднување

Потребна е постојана евалвација на воспитно-образовната работа на ниво на: меѓусебните интеракции во групата; планирањето на одделните подрачја; методите на работа; правата и одговорноста на родителите во детската градинка и локалната самоуправа.

1.2.12. Принцип на континуиран професионален развој на воспитувачот

Развојот на учењето кај децата е целосно условен од квалитетни воспитувачи кои се заинтересирани за сопственото континуирано професионално унапредување, развој и соработка со децата и нивните родители.

2. ОРГАНИЗАЦИЈА НА ВРЕМЕТО

Во детската градинка, во текот на денот, се одвиваат најразлични воспитно-образовни активности во интерес на раното учење и развојот на децата. Тоа се следниве активности: прием на децата, слободни активности и игри, исхрана, реализација на дневното планирање (претпладне и попладне), пасивен и активен одмор, реализација на факултативни програми (доколку има интерес од родителите), моторички активности, прошетки, набљудувања, активности за стекнување културни и хигиенски навики, учество во различни манифестации, индивидуална работа со децата и родителите.

Во центарот за ран детски развој целокупното време е посветено на воспитно-образовните активности.

Воспитно-образовните активности со децата со пречки во развојот се реализираат согласно индивидуализираната програма.

3. УЛОГАТА НА ВОСПИТУВАЧОТ

Согласно целите на воспитно-образовната работа, улогата на воспитувачот кој работи со деца со пречки во развојот во градинката/центарот за ран детски развој се состои од:

- следење на детскиот развој индивидуално;
- почитување на детските индивидуални разлики, потреби и предлози при планирањето и реализирањето на воспитно-образовната дејност (интегрирано);
- мотивирање на децата за различните видови активности;
- следење и вреднување на воспитно-образовниот процес, самовреднување и рефлексивност;
- развивање елементарна способност за самовреднување кај децата;
- градење партнерство со семејството;
- вклучување во планирањето на индивидуален воспитно - образовен план согласно потребите, можностите и интересите на детето со пречки во развојот во соработка со стручниот тим во градинката;
- соработка со училиштата и локалната самоуправа;
- почитување на детскиот избор и негово користење во насока на реализирање на конкретните цели;
- планирање активности за вклучување и прифаќање на детето со пречки во развојот во неговата група и во целата предучилишна установа;
- детекција на детето со пречки во развојот;
- реално планирање, усогласување со можностите, потребите и интересите на децата, условите во потесната и пошироката средина;
- тимско работење, соработка со стручни, научни и други институции во пошироката средина;
- обезбедување стимулативна средина, позитивна социо-емоционална клима, нагледност и автентичност во воспитно-образовниот процес;
- поттикнување на децата кон истражувачки, откривачки, креативни процеси и кон активирање во планирањето и реализацијата на целите и др.

4. УЛОГАТА НА СТРУЧНИТЕ РАБОТНИЦИ ВО РАБОТАТА СО ДЕЦА СО ПРЕЧКИ ВО РАЗВОЈОТ

Стручните работници претставуваат тим кој го сочинуваат: дефектолог/специјален едукатор и рехабилитатор, доктор на медицина, педагог, психолог, логопед, социјален работник, доктор на стоматологија.

Улогата на стручниот тим се состои од:

- учество во изградување стратегии, програми за полесно вклучување на децата со пречки во развојот во редовните групи во детската градинка/ центарот за ран детски развој;

- вклучување во планирањето на индивидуализираната воспитно - образовна програма согласно потребите, можностите и интересите на детето;

- создавање услови за прифаќање и престој на детето со пречки во развојот;

- логопедски третман односно корективно развојни вежби со цел точна и навремена корекција на говорот;

- поддршка на семејството на детето со пречки во развојот;

- соработка со други установи, институции, невладини организации кои се занимаваат со истата проблематика во насока на размена на искустава и заеднички дејствување кон афирмација на инклузивниот процес;

- соработка со локалната заедница.

Клучна улога во работата на стручниот тим во работата со децата со пречки во развојот има дефектологот/специјален едукатор и рехабилитатор кој ги има следните стручни активности:

- следење на развојот на секое дете (опсервација, разговор);

- рана детекција и рана идентификација на децата со развојни проблеми во рана возраст;

- проценка на функционалните можности и способности на детето;

- изработка на индивидуално досие за секое дете со пречки во развојот и водење документација за напредокот и постигнувањата на детето;

- планирање на индивидуализирана воспитно-образовна програма согласно потребите, можностите и интересите на детето со пречки во развојот;

- глобално, среднорочно и краткорочно планирање;

- вклучување на детето со пречки во развојот во активностите на воспитната група;

- индивидуализирана работа со детето со пречки во развојот, фреквенцијата, модулот и времетраењето се одредува со индивидуалната воспитно-образовна програма;

- спроведување на психомоторна реедукација;

- адаптирање на средината за престој и учење на децата со пречки во развојот и обезбедување на стимулативна и недискриминирачка средина со позитивна социо-емоционална клима;

- градење партнерски однос со воспитувачите и другите стручни профили во предучилишната установа со цел разбирање на состојбата на децата со пречки во развојот, како и тимска соработка во планирање и имплементирање на воспитно-образовниот процес;

- соработка со други стручни и научни институции.

5. СОРАБОТКА СО РОДИТЕЛИТЕ

Соработката на предучилишната установа/центарот за ран детски развој со родителите и квалитетната комуникација на релација воспитувач-родител е еден од основните фактори, насочени кон обезбедување на правилен и оптимален развој и учење на детето.

Довербата и поддршката се основни во градењето на меѓусебна соработка помеѓу вработените во предучилишните установи и родителите на децата. Постојаната меѓусебна комуникација овозможува создавање ефективни стратегии за учење, како во предучилишната установа, така и во домашни услови.

Во реализацијата на целите, содржините и активностите на оваа програма предвидени во рамките на секој аспект од развојот на детето, треба да се обезбеди:

- вклучување во планирањето на индивидуализираната воспитно - образовна програма согласно потребите, можностите и интересите на детето;

- поттикнување на родителите за нивно активно вклучување во подготовката за воспитно-образовниот процес (договори за реализација на одредени теми, изработка на дидактички средства и материјали за реализација на воспитно-образовната активност и сл.);

- поддршка на родителите за учество во реализацијата на дел од планираните содржини, како во детската градинка, така и во домот;

- присуство на родителите во детската градинка /центарот за ран детски развој во процесот на адаптација на детето, на работилници во градинката/центарот за ран детски развој во врска со различни поводи и празници, присуство на заеднички прослави, приредби на децата, излети и сл.;

- организирање родителски средби и разговори со родители (индивидуални, мали групи и заеднички);

- информирање на родителите во врска со развојните постигања и напредувањето на децата, како и со актуелните настани во градинката/центарот за ран детски развој;

- консултативни разговори со цел навремено реагирање и конструктивно решавање на проблемите поврзани со развојот и учењето на детето;

- учество на родителите при евалуација на постигањата на детето;

- информирање на родителите за законските права кои ги имаат како родители на деца со пречки во развојот;

- градење партнерски однос со семејствата и едукација на семејствата на сите деца за важноста на процесот на инклузија и за карактеристиките на децата со пречки во развојот, во насока на побрзо прифаќање на детето со пречки во развојот.

Детските градинки/центарите за ран детски развој како ресурсни центри треба да бидат подготвени и отворени за континуирана едукација и поддршка на родителите на децата со пречки во развојот.

6. УСЛОВИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА ОВАА ПРОГРАМА

Реализацијата на програмата се изведува во сигурна и стимулирачка средина, со позитивна интеракција помеѓу децата и вработените во установата. Потребните модификации се класифицираат во неколку групи:

- адаптирање на физичката средина;

- адаптација на материјалите;

- адаптација на активностите;

- посебна опрема, асистивна технологија.

Воспитно-образовните активности во просторијата за учење треба да се реализираат во центри за учење. Центарот за учење претставува тематски структуриран простор којшто на децата им овозможува да работат на различен начин и притоа да се реализираат индивидуалните и групните цели на учење.

Основни центри кои треба да ги има во секоја просторија за учење во градинката/центарот за ран детски развој се:

- литературен центар;
- математички центар;
- центар за игри со конструктивен материјал;
- научен/истражувачки центар;
- уметнички центар;
- компјутерски/информатички центар;
- центар за игри со улоги, драматизација, куклени претстави;
- центар за изложување на детските творби (во висина на детските очи);
- центар за сензорна стимулација.

Во просторијата за учење може да има и центар за игри со песок и вода (поставен во близина на чешма), како и други центри по потреба.

Во зависност од видот и степенот на попреченоста, потребно е обезбедување на посебно адаптиран мебел, како што се пресечени маси на кои детето се потпира кога стои или седи и столчиња со различна висина и ширина на седиштето.

Распоредот на мебелот треба да ги поддржува независноста и потребите на децата, како и новите предизвици во учењето. Тој треба да овозможи децата да се движат брзо додека работат. Масите треба да бидат групирани така што ќе биде направен простор за работа деца. На штафелаите и малите табли може да се работи и без столчиња.

Материјалите за учење треба да стимулираат активно и конкретно истражување, при што ќе доминира методот на игра. Во секој центар треба да има соодветни материјали што ќе одговараат на индивидуалните потреби и стилови на учење. Изложените изработки на децата во просторијата за учење треба да се менуваат често. Во истите треба да се изложуваат такви изработки во кои може да се види како течел процесот на учењето. Секој центар за учење треба да им помогне на децата да бидат активни во процесот на учењето и да има активности што се одвиваат на две нивоа: конкретно и сликовито.

7. ПРИСТАП КОН УЧЕЊЕТО

Пристапот кон учењето ги опфаќа предиспозициите, ставовите и навиките кои ги отсликуваат различните стилови и начини преку кои различни деца различно се вклучуваат себеси во процесот на раното учење. Во пристапот кон учењето приоритет се става на тоа како децата со пречки во развојот ги стекнуваат знаењата и вештините. Пристапот кон учењето ги вклучува заедно и ставот на децата кон учењето (интерес, задоволство, мотивација за учење), но и однесувањето на детето во текот на самото учење (внимание, истрајност, иницијативност, флексибилност и самоконтрола).

Развојот на пристапот кон учењето е основа на подготвеноста на децата за на училиште. Тоа подразбира развивање на мотивација, градење на ставови, стекнување навики и когнитивни стилови кои покажуваат како тие се вклучуваат во процесот на раното учење и реагираат во различни ситуации.

Пристапот кон учењето ги опфаќа следните елементи:

- љубопитност и интерес кон стекнување нови информации, желба за учење и стекнување нови знаења и вештини;
- иницијативност која кај малите деца покажува дека тие се желни да извршуваат задачи, активно да учествуваат во активностите за рано учење и се подготвени да преземаат ризици при стекнување нови знаења и вештини;
- упорност и истрајност со која децата покажуваат дека можат да го задржат своето внимание за да ја извршат поставената задача;
- креативност и инвентивност која покажува дека децата може да ги прошират своите знаења користејќи ја имагинацијата надвор од конвенционалните начини на мислење и размислување, карактеристични за возрасните.

Во рамките на пристапот кон учењето се издвојуваат:

- љубопитноста и иницијативноста;
- креативноста и истрајноста.

7.1. Општи цели за развојниот период до 6 години

Во пристапот за учење општи цели за развојниот период се:

- да се развива сопствен пристап и стил кон учењето;
- да се поттикнува интересот за користење различни форми и извори на информации;
- да се поттикнува селективно избирање активности од повеќето коишто му се нудат, согласно со личните интереси и начините на разбирање и прифаќање;
- да се развива способност за започнување на одредена активност и истрајност во реализацијата до нејзиното завршување;
- да се охрабрува за изразување на креативноста низ процесот на учење и развој;
- да се развива способност за користење на искуствата базирани на претходните знаења, во градењето на личен пристап кон учењето.

7.2. Љубопитност и иницијативност

Стандарди:

1. Детето може да научи нови работи и да стекне нови искуства.
2. Детето може да презема иницијатива.

Развоен период до 2 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се поддржува интересот на детето за постојано стекнување нови искуства; -да се поддржува љубопитноста и задоволството во истражувањето на нови предмети; -да се поттикнува иницијативноста во	-Активности во кои децата се стимулираат да го откриваат звукот што се произведува со удирање на различни предмети. -Децата слушаат и откриваат дали се менува звукот во зависност од видот на предметот на кој се удира. -Активности во кои им се понудуваат играчки на децата кои се безбедни да ги ставаат во уста и да ги запознаваат; да ги тријат за образот, удираат со	-Детето локализира извор на звук збогатен со визуелен сигнал (како извор на информација) и со внимание следи што се случува околу него. -Детето ги користи сите сегила, се врти кон изворот на звук, се загледува во

решавањето на едноставни проблемски ситуации; - да се поддржува самостојноста во одредени активности на детето во согласност со развојните можности; - да се развива интересот кон луѓето и предметите во непосредната околина; - да се поттикнува интересот кон нови ситуации кои во моментот се случуваат; - да се мотивира за учење нови работи преку игра.	нив на маса, на подот. -Активности во кои децата ги имитираат движењата на возрасниот: скокаме како зајачиња, ползиме..., воспитувачот ги охрабрува да продолжат со движењата без неговите инструкции. -Активности збогатени со движења, гестикулација и израз на лице за создавање звуци со телото: плесни со рацете, тропни со носете, прави звуци со усните и се охрабруваат другите деца да продолжат. -Децата да откриваат нови начини на играње со предметите (ги фаќаат двага краја од јажето и со ширење на рацете го придвижуваат предметот низ кој се протнати јажињата). -Откривачки игри во кои децата ќе ги истражуваат и откриваат начините како да дојдат до посакуваната цел („Скриен предмет“). Децата се мотивираат да истражуваат и пронаоѓаат начини за да ја остварат намерата. -Активности во кои детето во сликовница со прст покажува познати предмети, а возрасниот ги изговара имињата на предметите и лицата кои му се непознати.	предметите/играчките, ги допира предметите/играчките, ги става во уста, ги отпушта и повторно се обидува да ги дофати) за да дознае нешто повеќе за играчката или предметот со кој игра. -Детето се врти да ја види играчката или се подига на прсти, прави напор да ја види играчката која е сокриена. -Детето му се насмевнува на блиското лице затоа што ја прапознава и доживува неговата блискост. -Детето иницира игра самостојно и прави селективен избор на предметите за игра. -Детето покажува на деловите од телото како барање на возрасниот, пр. „каде е носот - покажува возрасниот на себе и заедно со раката на детето покажува на носето на детето“.

	-Активности во кои се поттикнува детското внимание со покажување кон некои појави кои се случуваат во одреден момент (врнење на дожд, снег, дување ветер...).	-Детето учествува во нова активност. -Се обидува да го пронајде соодветниот отвор на кугтијата и ја вади играчкага. -Детето плеска со рацете како задоволство од постигнатиот успех.
Развоен период од 2 до 3 години		
Цели -Да се поттикнува интересот на детето за откривање нови нешта, во однос на оние кои веќе се познати; -да се поддржува индивидуалниот пристап кон откривање и учење на нови работи; -да се поттикнува интересот за користење различни извори на информации низ процесот на учење; -да се поддржува	Примери на активности - Воспитувачот им ја покажува сликичката (Игра: „Кои/што е на сликичката?“), а детето го именува/покажува предметот или прашува што е тоа. -Детето допира релјефна слика. -Активности со кои се мотивираат децата на истражувачки активности со разни предмети и материјали („проблемска кугтија” - самостојно извлекуваат предмети, истражуваат, испробуваат, комбинираат). -Активности во кои децата можат да прават избор на материјали и да предлагаат игри со материјалите.	Очекувани резултати -Детето користи исти предмети за различни цели. -Детето јасно покажува со која играчка сака да игра. -Детето погодува што има на релјефнага слика. -Детето прави избор на начинот на кој сака да учествува во играга. -Ја повторува истага игра неколку пати, за да го потврди тоа што го има откриено. -Детето одбира различни материјали и игра со нив.

иницијативноста и индивидуалноста во изборот на играчките и материјалите низ процесот на учење; - да се поддржува играта за која децата покажуваат интерес.	-Активности во кои воспитувачот ги поттикнува децата да наоѓаат различни начини како да ги придвижуваат надуваните балони или други предмети (само со дување, со удирање со главата, да минуваат низ нив со рацете позади за да ги чувствуваат на образот). -Откривачки игри во кои децата се ставени пред проблем ситуација: да изнајдат решение како да го поместат наговарениот камцион, да ја пренесат претоварента кутија. Секое дете нуди сопствено решение. -Активности и игри во песокот со чаши, лажичи, чинии, кофи, топки, лопати, автомобили и други играчки. (Обезбедување идеи од децата- со што се може да се игра во песокот.)	
Развоен период од 3 до 4 години		
Цели -Да се поддржува љубопитноста на детето кон новите предмети и настани во опкружувањето; -да се поддржува во	Примери на активности -Активности во кои децата користат различни алатки за да го откриваат нивниот ефект врз материјалите (сечњето со ножици, сечкањето на овошјето, гужвање или кинење на хартијата...) -Воспитувачот организира стимулативна	Очекувани резултати -Набројува или покажува на неколку активности што во моментот се случуваат. - Покажува за работи кои правпат ги забележува кај себе и во својата

настојувањата да изведува посложена задача ако покаже интерес за тоа; -да се поттикнува кон поставување прашања за непознати предмети, лица и настани во моментот на набљудувањето; -да се поттикнува иницијативноста при изборот на материјалите за учечките и истражувачките активности; -да се развива индивидуалниот пристап во обидите за решавање на проблемски ситуации; -да се поддржува иницијативата за користење на различни извори на информации.	средина за игра и активности за децата слободно да ги изразуваат сопствените иницијативи (во кое катче, со какви материјали и колку долго сакаат да работат). -Активности во кои децата се мотивираат да ги користат сопствените идеи за употреба исти средства и материјали на различни начини (хартија во боја, ткаенина, коцки...). -Активности во кои децата ги користат стекнатите искуства во нови ситуации. -Игри со ветерници, со дување во цевки, во амбалажа од испиеното сокче, во балони, со правење авиони од хартија и пуштање на истите во воздух... -Активности во кои децата се мотивираат да користат различни извори на информации за стекнување нови искуства и потврдување на веќе стекнатите искуства. (природа, филм, приказна, исказ од возрасно лице, фотографија).	околина. -Самостојно избира материјали за активност, одбира во кое катче сака да си игра и тоа го спроведува. -Користи повеќе предмети за иста цел (на пр., стапче, кутија, перниче за „свирење на гитара“). -Користи различни начини за постигнување на посакуваната цел (на пр., како да извади предмет од тешко достапни, но безбедни места).
Развоен период од 4 до 5 години		
Цели - Да се охрабрува детето да поставува прашања и да се негува	Примери на активности -Активности во кои детето забележува промени следејќи процес што трае подолго	Очекувани резултати -Може да следи процес или појава. -се обидува да поставува кратки и

упорноста и истрајноста во добивањето одговор; -да се развива потребата од поставување прашања со цел да се добие објаснување; -да се охрабрува детето за изнаоѓање на сопствени пристапи во решавањето проблемски ситуации; -да се поттикне кон развивање на сопствен стил на учење; -да се поттикнува развивање свесност за сопствените начини и пристапи во откривањето нови сознанија.	време (со цел да се негува истрајноста на детето). -Истражувачки игри во кои воспитувачот ги поттикнува децата да даваат различни идеи за решавање на проблемски ситуации. -Децата да експериментираат со почва, вода, песок, ткаенина и сл. и да покажат за тоа што и како направиле и научиле.	едноставни прашања за тоа што не му е јасно. -Вербално искажува или невербално покажува што открило и научило. -Учествува во истражувачки активности и експерименти со различни материјали и средства.
Развоен период од 5 до 6 години		
Цели -Да се поттикнува детето за користење на различни форми и извори на информации; -да развива иницијативност за изборот на активности; -да се развива способноста за искористување на играта и	Примери на активности -Децата играат со земја, на трева и во природни услови, копаат длабоко и откриваат што сè има во неа. -Децата превртуваат камен под кој можат да откријат нешто ново. -Активности во кои децата гледаат лист и инсекти под лупа.	Очекувани резултати -Ги испитува предметите и материјалите со користење на сите сетила. -Може со свои зборови или со гестукулација и покажување да ги искаже стекнатите знаења. -Конструира со различни

игровните активности во функција на учење и откривање; -да се поддржува кога пројавува иницијативи и интереси за стекнување нови знаења.	-Користат пинцета и други инструменти во истражувањето. -Активности во коишто се користат лепливи ленти, спојувалки и сл. за да обликуваат нешто по своја идеја. -Истражуваат песок, вода, воздух, хартија, ткаенина, магнет и сл. -Истражуваат што плива, а што тоне, што се раствора, а што не се раствора и сл.	едноставни предмети. -Се обидува со поддршка да наброи и да покаже неколку сличности меѓу предметите што ги набљудува.

7.3. Креативност и истрајност

Стандарди:

1. Детето покажува истрајност во преземените активности.
2. Детето може да ја користи својага креативност во секојдневните активности.
3. Детето може да учи на различни начини од сопствените искуства.

Развоен период до 2 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се поставуваат основи за развој на истрајноста низ процесот на откривање; -да се поддржуваат одредени	-Игри во кои се поттикнува детето да покаже упорност (на пр., го фаќа па го ослободува предметот, повторно се обидува до го фаќи, пак го ослободува...).	-Детето повторува дејства со кои предизвикува одредени промени (на пр. притиска копче на апарат, на играчка за да го вклучи").

обиди за откривање нови искуства; -да се поттикнува интересот за учење преку игра; -да се поддржува потребата за користење различни играчки и материјали во процесот на учењето; -да се поддржуваат во разни начини на сопствено изразување преку игри, слики, песна, музика и движење.	-Додека си играат со предметите, им се зборува на децата за тоа што прават. На пример: Ова маче сега спие. Како да го разбудиме? Со што да го нахраниме? -Активности во кои детето во садови со различна големина става помали предмети, коцки, играчки. Поттикнете го да ги собира и повторно да ги истури. -Игри со тесто, пластелин, природни материјали при што им се овозможува на децата да го допрат мириснат, да го месат материјалот. Се поттикнуваат со прашања за тоа што можат да направат со него.	-Детето може неколку пати да ја повтори истата активност .
Развоен период од 2 до 3 години		
Цели -Да се поттикнува детето самостојно да изведува одредени активности; -да се охрабрува да стекнува нови искуства; -да се поддржува во обидите да изгради, создаде нешто ново, при користење на различни играчки,	Примери на активности -Детето се поттикнува да ги пронаоѓа деловите од играчкага што недостасуваат, воспитувачот им дава насоки во моментот кога ќе забележи дека можат да се откажат. - Активности во кои децата се поттикнуваат кон различни начини за самостојно изразување (на пр., боење со	Очекувани резултати -Детето се обидува да ја исполни задачата. -Го користи стекнатото искуство со поддршка на воспитувачот. -Еден предмет или играчка користи за иста или слична намена.

материјали и предмети.	бела боја на темна хартија, печатење со обоени плутени тапи и сл.). -Воспитувачот ги охрабрува децата кога танцуваат поразлично од другите.	
Развоен период од 3 до 4 години		
Цели -Да се поттикнува детето да стекнува нови искуства низ активности на истражување; -да се поттикнува и негува истрајноста во откривањето; -да се поттикнува на различни начини да ги изразува своите чувства; -да се поттикнува да користи различни играчки, предмети и средства и во изразувањето на различни активности.	Примери на активности -Активности во кои децата се мотивираат да откријат на кој начин прстите на дланката да ги постават за да се постигне рамнотежа при држење на лажница. -Воспитувачот ги охрабрува децата да погодуваат и покажуваат како се користи пенкалото, теглата, столот...пофалувајќи го начинот на кој успеваат.	Очекувани резултати -Детето да се ангажира на одредена активност 5-10 минути. -Детето си креира нови игри и активности на сопствен начин. -Користи предметите според сопствени намери.
Развоен период од 4 до 5 години		
Цели -Да се поддржува детето во настојувањата да истрае во игри и активности; -да се поттикнува способноста за	Примери на активности -Активности во кои децата даваат идеи за поврзување на предметите на различни начини. -Игра симболични игри од секојдневието.	Очекувани резултати -Детето покажува и набројува разни начини на користење на предметите од секојдневниот живот. -Учествува во игри заедно со

самоизразување низ различни форми; -да се стимулира креативноста на детето и да се поттикнува да ја користи во секојдневни ситуации; -да се поттикнува истрајноста во процесот на учење и откривање.	-Активности во кои децата можат да се ангажираат според нивните намери, им се обезбедуваат соодветни извори за нивно стимулирање во остварувањето на целта (алатки, апликации, енциклопедии, прешетки...); -Активности во кои децата се поттикнуваат да довршуваат едноставни цртежи на различни начини преку обезбедување на најразлични педагошки обликувани или необликувани материјали (започнат цртеж да го довршат). -Активности во кои децата откриваат што би можеле да продаваат, на кој начин да ја уредат продавницата, со што ќе купуваат (сечат парчиња хартија или цртаат пари...користат каменчиња за монети и сл.).	другите деца. -Детето употребува свој начин на изразување на сопствените намери (раскажува, црта, пее и сл.).
Развоен период од 5 до 6 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се поддржува детето да истрае во процесите на учењето и откривањето; -да се поддржува во изразувањето различни начини	-Открива нови начини на користење на предметите, играчки што се на навивање, играчки на батерии и друго. -Активности во кои децата искажуваат свои мислења и искуства.	-Детето завршува едноставна започната активност до крај. -Користи неколку начини на искажување /покажување на сопствените мислења и искуства.

на искажување на сопствениите идеи и мисли, искуства и чувства; -да се поддржува на свој начин да ги пренесе мислењето и искуствата; -да се поттикнува кон различни видови креативност; -да се поддржува кон користење на играчките, предметите за друга намена, различна од онаа за која се тие создадени.	-Изработуваат модни креации за драмски игри, маскенбал и сл. -Игра „Направи сам“ од понудени различни материјали од непосредната околина. -Покажува различни начини на изразување на своите чувства.	-Детето кажува/покажува решение за едноставна проблемска ситуација.

7.4. Дидактички препораки

Покрај тоа што пристапот кон учењето претставува посебен програмски елемент, тој треба да е интегриран и низ сите воспитно-образовни активности во сите подрачја.

Секое дете поседува индивидуални капацитети и можности за учење. Децата со пречки во развојот имаат ограничени можности за учење. Тешкотиите во академското постигнување се провлекуваат не само во предучилишните години, туку продолжуваат и во погорните степени на образование. Најчесто овие деца остануваат на нивото на конкретно мислење без можност за апстрактно функционирање. Вообичаено учењето кај децата со пречки во развојот се одвива побавно, со проблеми изразени во усвојувањето на новите концепти кои тешко се меморираат и тешко се генерализираат. Децата со пречки во развојот можат да учат преку различни медиуми.

Во соработка со родителите и воспитувачите треба да се изнајде кои се најсоодветните патишта преку кои детето учи и да се пронајде креативен начин кој ќе биде интересен и мотивирачки за детето. Носителот на воспитно-образовниот процес треба да биде позитивен во однос на ова прашање и, што е најважно, стрплив. Треба да се обезбеди доволно време за учење на децата со пречки во развојот во групата.

Една од ефективните стратегии за учење кај децата со пречки во развојот е раздвојување, односно анализа на материјалот за учење на помали чекори со што би се одбегнал предизвикот од преоптоварување на детето. Потребно е повеќекратно повторување на образовните единици и во моментот кога детето веќе ја усвоило материјата се преминува кон следниот чекор. Ова е чекор-по-чекор учење коешто прогресивно се зголемува со текот на времето, во зависност од потребата и капацитетите на детето со пречки во развојот.

Друга стратегија за учење е модифицирање на предавањето, т.е. подучувањето. Користењето на конкретни предмети од секојдневното опкружување каде децата ќе можат сетилно да ја доживеат материјата за учење се покажува како ефективен начин на учење. Просторијата во која децата учат треба да обезбеди доволно простор за движење без многу препреки. Децата со интелектуална попреченост имаат потешкотии со одржување и фокусирање на вниманието затоа се препорачува што е можно повеќе да се редуцира вревата и бучавата во околината. Останатите деца од групата се најдобрите учители-ментори на децата со интелектуална попреченост, така што учењето во парови или мали групи на деца би било од бенифит за детето со пречки во развојот.

Децата со пречки во развојот имаат потреба од повеќе време за усвојување на нови знаења, затоа воспитувачите треба да го земат ова предвид при пренесувањето на знаења и нови концепти, а воедно се препорачува и индивидуална поддршка во учењето која ќе ги задоволи индивидуалните потреби на детето.

Децата со пречки во развојот подобро учат и се снаоѓаат во средини кои се добро визуелно организирани. Користењето на визуелни знаци како слики, графици, фотографии, картички ќе им помогне на децата да имаат подобар увид во она што им се пренесува, како и за однесувањата што се очекуваат од нив. Насочувањето на децата со пречки во развојот при процесот на учење треба да биде проследено со соодветно наградување со цел да се поддржат позитивните одговори и однесувања.

8. ЗДРАВЈЕ И МОТОРИЧКИ РАЗВОЈ

Физичкиот развој во основа ги подобрува вештините за координација, контрола, манипулација и движење. Тоа им помага на децата со пречките во развојот да стекнат доверба во она што можат да го прават и да им овозможи да ги почувствуваат позитивните придобивки.

Физичкиот развој е неразделен од сите други аспекти на развој, тоа е можност тие да ги развиваат и да ги практикуваат моторичките вештини и да го зголемат разбирањето за тоа што треба да прават за да бидат здрави и безбедни. За децата да се стекнат со моторичките вештини, потребно е да се зајакне нивното искуство во секојдневните моторички активности.

Здравјето и моторичкиот развој се клучни фактори во процесот на растењето и развојот на децата и претставуваат паралелен и комплементарен процес. Под раст се подразбираат промените кои настануваат кај децата, а се однесуваат на тежината, висината и големината на телото, мускулите, коските и функцијата на внатрешните органи. Развојот се однесува на промените кои настануваат во степенот на комплексноста во извршувањето на одредени функции и стекнувањето на одредени вештини, каде што се оди постепено од поедноставни до посложени промени. Промените кои настануваат во текот на растењето се исти кај сите деца само степенот на промените се тие кои покажуваат одредена индивидуалност кај нив. Особено е важен развојот на синапсите во мозокот, што директно влијае врз когнитивниот развој на детето. Клучните вредности кои се очекуваат кај децата од 0-6- годишна возраст се основа за дефинирање на стандардите за рано учење и развој за овој аспект. Тие се однесуваат на физичката компатибилност и добрата физичка кондиција, активното учество на децата во животната околина кој ги опкружува и способноста за примена на здрави и безбедни практики во секојдневните активности.

Развојниот процес кај децата во делот „Здравје и моторички развој“ е даден преку следните подрачја: „Груб моторички развој“ кој се однесува на воспоставување контрола на рамнотежата и координацијата на деловите од телото при одење, трчање, скокање, качување по скали, лизгање, бркање и сл.; „Фин моторички развој“ - децата стекнуваат вештина како да ги користат дланките и прстите при фаќање, цртање, закопчување, отворање, сечење и сл.; „Здраво и безбедно однесување“- децата започнуваат да разбираат дека дневните рутински активности и безбедните практики влијаат на нивното здравје и „Сензомоторен развој“- кој се однесува на стекнувањето способности тие да воспостават интеракција со околината преку комбинација на сетилата и моторните вештини.

8.1. Општи цели за развојниот период до 6 години

Во здравјето и моторичкиот развој општи цели за развојниот период се :

- да се развиваат моторичките вештини;
- да се развива способноста за координација на телото и одржување на рамнотежата;
- да се развива свесноста за сопственото тело, запознавање и почитување на различностите;
- да се развива фината моторика и манупулативните вештини (контрола на дланките и прстите);
- да се оспособат децата за користење на сетилните органи за координација на движењето;
- да се усоврши функцијата на перцептивните органи;
- да се формираат културно-хигиенски навики;
- да се оспособи за примена на здрави и безбедни практики;
- да се оспособи за разбирање на важноста на одржувањето на сопственото здравје и благосостојба;
- да се негува физичкото и менталното здравје на детето;
- да ги запознаваат своите способности и можности за движења;
- да се воведуваат во елементарните сознанија за одредени спортови.

8.2. Груб моторички развој

Стандарди:

1. Детето може да ја одржува рамнотежата на телото.
2. Детето може да ги контролира деловите на телото.
3. Детето може да се движи координирано, со цел.
4. Детето е свесно за своето тело во однос на постоењето други подвижни и неподвижни објекти.

Развоен период до 2 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се поттикне детето од лежење настрана се превртува на грб; -да се поттикне детето да се превртува од стомак на грб и од грб на стомак; -да се охрабрува детето во обидите да ја менува положбата, префрлајќи се од лежечка во седечка положба; -да се поттикне детето да седи само, грбот е прав, нозете се раширени, главата исправена, се придржува со дланките допирајќи го подот пред себе; -да се охрабрува детето во обидите да седи и може да се заврти без да изгуби	-Возрасниот организира активности во кои децата седат со понудени играчки. -Возрасниот овозможува движење на детето надвор од креветчето за да може да го истражува просторот лазејќи. -Активности во кои децата се движат во просторијата со што го користат мебелот што ги опкружува како потпора. -Возрасниот на детето му подава топка да ја фати додека е во седната положба. -Возрасниот го придржува детето кога стои и оди. -Игра со покажување кон предметот „Донеси ја играчката“. -Организирање активности децата самостојно да седат на столче додека јадаат и играат. -Активности во кои децата клекнуваат без поддршка, за да ги соберат играчките.	-Може да седи само, со и без придржување. -Лази на раце и колена и се обидува да стане. -Се движи околу држејќи се за мебелот како потпора. -Ги користи рацете и нозете за да ја промени положбата на телото. -Стои и оди со придржување. -Седи на столче. -Клекнува и собира предмети со и без поддршка. -Се исправа, качува и симнува со поддржување. -Се движи за да ја постигне посакуваната цел. -Се наведнува под маса за да земе играчка и повторно се исправа со

рамнотежа; -да се поттикне детето да седи и да се движи користејќи ги предметите околу себе; -да се охрабрува детето во обидите да лази и со придржување да стане; -да се стимулира да ги користи рацете и нозете за промена на положбата на телото; -да се поттикне самостојно да оди исправено; -да се поттикне да ги извршува основните сложени активности: седење, станување, клекнување, одење; -да се развива способност за користење на деловите од телото при извршување на секојдневни активности: качување, симнување, исправување; -да се оспособува да ги користи моторичките вештини за	-Возрасниот реди предмети на висина кои го привлекуваат вниманието на детето да се исправи и да се подигне на прсти за да го дофати предметот. -Возрасниот организира активности, прошетки децата самостојно да се движат во просторијата и надвор во дворот. -Возрасниот го придржува детето кога се качува и симнува по скали. -Вежба со топки, тркалање и фрлање на топка над глава, додавање и шутирање со придржување, тркалање топка и носење. -Игра со играчки кои се туркаат или влечат. -Возрасниот организира активности со децата за самостојно заобиколување на поставени препреки во просторијата, коцки, столчиња, играчки.	и без помош од возрасен. -Се качува и симнува по скали со двете стапала на една скала со придржување. -Тркала и фрла топка над главата во исправена положба шутира топка напред со придржување. -Го менува правецот на движење кога има некоја цел, турка и влече играчка, предмети.

движење за да ја постигне посакуваната цел; -да се оспособува за ориентирање во просторот во однос на објектите околу него; -да се охрабрува детето да ги користи двете стапала да се качува и симнува по скали со придржување; -да се охрабрува да прави неколку чекори наназад; -да се оспособи да го менува правецот на движење со одредена цел; -да се развива способноста да турка и влече предмети и играчки кога оди; -да се развива способноста да ги заобиколува поставените објекти.		
Развоен период од 2 до 3 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се поттикнува детето да оди на прсти на кратко растојание;	-Имитираме берење овошје, одење на прсти. -Игри за одење или скокање на две нозе по	-Детето оди на врвовите на прстите.

-да се охрабри да стои и да скока на две нозе напред; -да се развива способноста за координација на рацете и нозете при основните природни движења: одење, провлекување, скокање, трчање, качување; -да се поттикне да фака, турка, тркала, фрла, подига; -да се охрабри детето да трча со промена на брзината и правецот на трчање, да се оспособи за брзо и бавно одење; -да се поттикне развојот на координацијата и силата на екстремитетите; -да се развива способноста кај детето напредно да се движи во просторот; -да се стимулира способноста за ориентација во просторот; -да се поттикнува развојот на чувството за ритам.	претходно исцртана линија. -Игра „Штркот стои на една нога“ . -Игра „Скокаме од камче на камче да ја поминеме реката“ . -Вежби со провлекување, скокање, качување. -Игри за погодување на целта, туркање топка, фрлање топка преку јаже. -Активност во кои децата возат играчки со педали. -Воспитувачот организира активности за качување и симнување по скали. -Игри: „Да направиме балон, воз“ . -Децата се редат во неколку групи и се провлекуваат под маса, кебе, тунел од платно. -Децата слушаат музика со различно темпо и ритам при изведување на моторички активности.	-Може да стои и скока на две нозе. -Се обидува да ја промени брзината и правецот на трчање. - Оди брзо и бавно. -Се качува и симнува по скали со алтернативни чекори со придржување. -Се движи во отворен и затворен простор. -Може да се движи безбедно во просторот без да се удира во мебелот. -Повторува едноставни движења на музика.

Развоен период од 3 до 4 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се охрабрува детето да одржува рамнотежа при трчање; -да се поттикнува способноста да се движи напред и наназад; -да се развива прецизноста на движењата; -да се запознава со елементи на одредени спортови; -да се развива способноста да скока напред; -да се поттикне детето да го забрза и успори одог кога е потребно; -да се охрабри во обидите да ги усврши природните движења: фаќање, фрлање, провлекување, тркалање, качување, симнување;	-Игри во кои детето трча најбрзо до целта, трча како коњче, со раширени раце, „лета“ како авион. -Игра во парови: подаваат топка со шут или шутираат во цел, во мрежа, на сид. -Воспитувачот организира спортски игри. -Игра: „На даден знак детето оди, на даден знак трча, на даден знак застанува“. -Воспитувачот организира активност во парови за носење топка или некој друг предмет во кутија, до целта. -Децата се редат во две колони и на даден знак се разминуваат. -Активност во која децата танцуваат во парови.	-Се движи напред, назад. -Шутира подадена топка. -Се вклучува во колективни и индивидуални игри -Може да скокне напред. -Го успорува или го забрзува одот. - Ги изведува природните движења: фаќање, фрлање, провлекување, тркалање, качување, симнување. -Го движи телото по ритамот на музиката. -Пренесува кутии, предмети од едно место на друго, заобиколува предмети при одење.

Развоен период од 4 до 5 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-да се поттикне да го движи телото и екстремитетите по такт на музика; -да се развива способноста за носење предмети од едно на друго место.	-Децата наредени во неколку реда трчаат со вртелешка или летаат авионче. -Игра „Кој најдалеку ќе скокне“. -Активност во која децата на даден знак потскокнуваат на една нога кратко време. -Игри за качување, скокање, прескокнување. -Наредени во две колони децата се натпреваруваат во одење право, кружно; -Вежби за стапалага: одење босо по јаже, обрач, стапче, капачиња, како и одење наназад. -Игри за качување по јаже, шутирање на топка со раце и нозе. -Игри во кои се користат клацкалки, направи за истегнување, лизгалки. -Игри за заобиколување на предмет, провлекување под јаже, обрач, маса.	Очекувани резултати -Детето трча стабилно. -Скока од место во височина и далечина. -Потскокнува на една нога кратко време. -Оди по претходно означена површина. -Може да се провлече под ниско поставени предмети. -Се движи на ритмичка содржина со чекорење, плескање. -Подига и носи предмети до одредена цел. -Може да повтори движења составени од неколку различни моторички вежби.
-Да се поттикнува детето да трча стабилно и брзо; -да се развива способноста да потскокнува со едната и другата нога; -да се охрабрува за користење на разни направи за вежбање во дворот или салата; -да се стимулира координацијата и контролата на движењата при одење и трчање; -да се поттикне координирано движење на телото според тактот на музиката; -да се развива способноста да	-Децата наредени во неколку реда трчаат со вртелешка или летаат авионче. -Игра „Кој најдалеку ќе скокне“. -Активност во која децата на даден знак потскокнуваат на една нога кратко време. -Игри за качување, скокање, прескокнување. -Наредени во две колони децата се натпреваруваат во одење право, кружно; -Вежби за стапалага: одење босо по јаже, обрач, стапче, капачиња, како и одење наназад. -Игри за качување по јаже, шутирање на топка со раце и нозе. -Игри во кои се користат клацкалки, направи за истегнување, лизгалки. -Игри за заобиколување на предмет, провлекување под јаже, обрач, маса.	Очекувани резултати -Детето трча стабилно. -Скока од место во височина и далечина. -Потскокнува на една нога кратко време. -Оди по претходно означена површина. -Може да се провлече под ниско поставени предмети. -Се движи на ритмичка содржина со чекорење, плескање. -Подига и носи предмети до одредена цел. -Може да повтори движења составени од неколку различни моторички вежби.

ги поставува телото и екстремитетите соодветно на намерата; -да се поттикне да учествува во движечки активности со препреки; -да се развива способноста да прескокнува ниски препреки при трчање.	-Активности во кои децата се движат според тактот на музиката, заедно со другите деца. -Активност во која децата имитираат одење или танцување на некоја личност, животно. -Куглање. -Игри во кои детето трча и прескокнува ниски препреки (вреќа, јаже, коцка).	
Развоен период од 5 до 6 години		
Цели -Да се подобри способноста за одржување на рамнотежата на телото; -да се усовршат основните природни движења: одење, трчање, скокање, качување, провлекување, лазење, тркалање; -да се поттикнува способноста за ориентација во просторот; - да се развива способност за доживување и идентификација на десната и левата страна на	Примери на активности -Активност во која децата брзо го поминуваат мостот и се постројуваат. -Игра „Петлиња“ - децата скокаат на една нога. -Децата се редат во парови и трчаат, на даден знак се отпуштаат и на даден знак повторно се фаќаат заедно и трчаат. -Игра „Не ме нагазувај“. -Децата се редат во колона како воз одаг брзобавно, се наведуваат на знак „гунел“, на даден знак застануваат, „станица“ итн. -На дадена музика децата танцуваат како суви лисја, снегулки, дожд и на даден знак паѓаат на земјата.	Очекувани резултати -Детето одржува рамнотежа на телото. -Детето ги извршува основните природни движења: трча, скока, се качува и провлекува. -Може да се ориентира во просторот. -Успешно ги контролира деловите на телото. -Ги повторува ритмичките движења. -Успешно ги комбинира едноставните моторички движења.

телото, рацете, нозете, очите и сл.; -да се развива чувството за ритам; -да се подобри способноста да комбинираат секвенци на неколку моторички движења; -да се поттикне развивањето на одделни мискулни групи; -да се развива способноста за прескокнување повисоки препреки при трчање.	-Воспитувачот организира активност во која децата ползат со рацете и нозете по подот како змија, желка, крокодил. -Игра со јажиња и обрачи, децата трчаат да ги поминуваат препреките.	-Може да имитира некого и нешто. -Успешно прескокнува препреки кога трча.

8.3. Фин моторички развој

Стандарди:

1. Детето може да воспостави контрола на движењата на дланките и прстите.
2. Детето може да ракува со играчки и разни предмети за општа употреба.

Развоен период до 2 години	
Цели	Примери на активности Очекувани резултати

-Ја отвора тупаницата кога ќе му ја допрете надворешната страна на дланката; -ја затвора тупаницата кога ќе му ја допрете внатрешната страна на дланката; -да се поттикнува да ги зема предметите кои му се нудат; -држи предмет во едната рака користејќи го целосно стисокот на дланката; -да се охрабрува да држи предмети со двете дланки; -држи два предмета, по еден во секоја рака; -преместува предмети од една рака во друга; -посегнува по предмет користејќи ја целата дланка; -го пушта предметот кога тој доаѓа во контакт со цврста подлога; -да се поттикнува детето кон користење на прститите во	-Децата играат со звучни и светлосни играчки на кои звукот се менува со притискање на копче. -Организирање игра со топка, самостојно подигање и фрлање на топката. -Кога возрасниот му дава предмет на детето, тој истиот го става точно пред него, за детето да има избор која рака да ја употреби. -Ако сакаме детето да го фати предметот со едната рака (пр., десната) тогаш предметот го ставаме поблиску до десната рака на детето и обротно. -Возрасниот организира игри во кои ќе полнат и празнат со играчки помали и поголеми садови. -Возрасниот им овозможува на децата да ги собираат играчките по завршувањето на играта во која детето подига и фаќа предмети. -Возрасниот организира активности во кои децата вртат страници од списанија, сликовници. -Организирање активности во кои децата омикнуваат пластелин, гужваат хартија. -Игри со кукла, мече, зајаче (ја држи играчката	-Ракува со звучни и светлосни играчки (притиска копчиња). -Фрла подадена топка со две дланки. -Ја држи чашага со двете дланки. -Фаќа и подига мали играчки и предмети и ги става во сад. -Врти страници од книга. -Ја стега раката како тупаница кога размекнува пластелин, гужва и тутка хартија. -Држи предмет или играчка во една дланка. -Го држи моливот со стегната тупаница и се обидува да чкрта по листот. -Реди коцки една врз друга. -Собира мали предмети од масага со палецот и показалецот. -Ја држи лажница со помош.

секојдневните игри и активности; -да се поттикнува да раздвојува едноставни играчки; -да се развива способност да фаќа и да подига играчки и предмети и да ги преместува; -да се охрабри да врти страници од сликовница; -да се развива способност да ја стега дланката; -да се поттикне кон наизменично користење на двете раце; -ги користи рацете за да истражува; -ги вади играчките од кутија; -ги става играчките во кутија; -одвртува и завртува капаци и отстранува обвивки; -да се стимулира способност за држење на моливот со палецот и показалецот; -да се поттикне да ракува со	со едната рака, а со другата ја храни, брише, чешла). -Организирање на активност во која детето чкрта со дебели мрсни или дрвени боички. -Возрасниот организира активности во кои децата користат различни коцки со интензивни бои за да ги редаат. -Игра „Кој најбрзо ќе ги собере малите играчки растурени по подот“ -Возрасниот му овозможува на детето самостојно да ја држи лажницата додека јаде.	

коцки; -гради кула од две или три коцки; -да се охрабри да реди и сложува делови од играчки, сложувалки; -да се оспособи да собира мали предмети; -да се запознае како треба правилно да ја држи лажицата; -да се поттикне да фрла топка со двете дланки.		
Развоен период од 2 до 3 години		
Цели -Да се поттикне детето да вади и да става предмети на одредено место; -да се охрабрува да гради кула од пет до седум коцки; -да се развива способноста за користење на палецот и показалецот при држење на предметите;	Примери на активности -Организирање активности во кои децата вадат и ставаат предмети од една во друга кутија. -Игри во кои децата градаат кула, мост, воз. -Игри во кои децата користат играчки чанга, паричник, облека и сл. -Воспитувачот практикува игри за враќање на играчките во кутијата. -Активности за кинење стари списанија,	Очекувани резултати -Умее да вади и става предмети на одредено место. -Гради мост од коцки. -Собира и уфрла играчки во пластичен сад. -Може да тркала и фрла топка. -Може да ја гужва и целпка хартијата. -Го омекнува пластелинот и

-да се поттикнува да ги собира играчките од под со дланките и прстите; -да се охрабрува да тркала и фрла топка; -да се поттикне да ги користи и зајакнува дланката и прстите; -да чкрта со фолмастер по хартија; -да се обидува да повлече вертикална линија со дебел фолмастер на хартија.	весници. -Игри за тркалање и фрлање топка. -Цепкање, гужвање и лепење хартија. -Активности за моделирање на едноставни форми со пластилин, тесто.	моделира едноставни форми.
Развоен период од 3 до 4 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се развива способноста на детето да ја држи топката со двете дланки над главата и да ја фрли напред; -да се развива способноста да реди слојувалки од 3-5 дела; -да се развива способноста да витка, тутка хартија и други материјали;	-Организирање активност за редење слојувалки со пет парчиња. -Воспитувачот организира активност во која децата разгледуваат сликовници. -Воспитувачот ги вклучува децата во активности во кои ги откопчуваат и закопчуваат копчињата од облеката. -Активности на цртање со молив, боичка, креда на плочник, на хартија по зададена тема, форма.	-Држи топката со двете дланки и ја фрла напред. -Реди слојувалка со пет парчиња. -Страниците од книга да ги превртува лист по лист. -Држи молив и чкрта по листот. -Може да лепи и тутка хартија. -Ниске макарони, монистра,

-да се поттикне да ја користи и зајакнува дланката и прстите; -да се оспособи да ниже предмети со мали дупки (бројаници, монистра); -да се поттикне да користи ножици; -да се поттикне да ги користи движењата на прстите и дланката за конкретна цел; -да се поттикне кон развивање на координираност помеѓу окото и раката.	-Моделирање со тесто, пластелин. -Воспитувачот организира активности на децата да редаг, лепат, туткаат хартија. -Активност: различни материјали, предмети со мали дупки се нижат на конец (монистра, макарони, бројаници). -Организирање активност за сечење слики од весници и списанија. -Активност во која детето самостојно отвора и затвора чешма. -Воспитувачот обезбедува во просторијата шише со вода и децата сами го отвораат и затвораат шишето кога ќе сакаат да пијат вода. -Игра на мешање на водата со разни бои, претурање од поголем во помал сад.	бројаници. -Одвртува и завртува капаче од шише. -Може да сипува сок во чаша -Умее да ја отвори и затвори чешмата.
Развоен период од 4 до 5 години		
Цели -Да се развива способност детето да ја користи доминантната рака; -да се развива способност да фаќа мала топка со едната или со двете дланки; -да се поттикне да држи	Примери на активности -Разговор со децата за потреба од извршување на секојдневните обврски. -Го уредуваме просторот за игра. -За време на оброците децата учествуваат во поставувањето на приборот за јадење. -Децата се редат во колона и топката ја подаваат на другарчето до себе.	Очекувани резултати -Ја користи доминантната рака во извршување на секојдневните обврски. -Покажува прецизност во поставување и подредување различни предмети (пр., приборот за јадење, ситни

ножички и да сече хартија; -да се поттикнува да развива вештина за движења на прстите и дланката за конкретна цел; -да се развива координираноста помеѓу окото и раката.	-Активности со ножички, децата сечат сликички од списанија, зададени форми, ленти. -Активности во кои децата ја истиснуваат тубата со лепак, пастата за заби, темперни бои. -Активности: цртање, боене, сликање со молив, боичка, четка. -Моделирање со разни материјали. -Изработување слика со гужвање, превиткување и лепење на хартија, салфетки. -Воспитувачот организира игра на прегурање на водата од чаша во чаша, без да се истури.	играчки во кутија и сл.) -Успешно фаќа подадена топка и ја подава назад. -Сече со ножички. -Истиснува смеса од туба. -Гужва, превиткува хартија.
Развоен период од 5 до 6 години		
Цели -Да се развива способноста кај детето да ја користи доминантната рака во секојдневните активности; -Да се поддржува да сипува течност во чаша, шише; -Да се поттикнува способноста кај детето да дофаќа фрлена мала топка со едната или со двете дланки; -Да се подобри координацијата	Примери на активности -Воспитувачот им овозможува на децата самостојно да го поставуваат оброкот и приборот за јадење. -Децата ја полнат чашата со сок без да ја истураат. -Игра во која децата сипуваат течност на барање од другарчето: повеќе - помалку, многу - малку. -Напреварувачка игра кој ќе фати најмногу топки. -Активности со ножички, сечење по слободна или зададена тема, форма. -Активности за цртање форми, линии (ограда,	Очекувани резултати -Дели прибор за јадење и умее да го врати на место по завршување на оброкот. -Полни чаши со течност и ги носи без да ги истури. -Успешно фаќа подадена топка и ја подава назад. -Успешно сече со ножички. -Прецизно ракува со разни ликовни материјали. -Гужва, превиткува хартија.

за држење на ножички со една рака и сечење хартија; - да се поддржува детето да црта, слика, моделира по зададена или слободна тема; - да се развива способноста кај детето да превиткува хартија.	дожд, ветер). -Изработување слика со гужвана хартија, салфетка, ориз, грав или друг природен материјал. -Моделирање, обликување со разни материјали. -Активност каде децата превиткуваат хартија, оригами.	

8.4. Здравје и безбедно однесување

Стандарди:

1. Детето презема активности поврзани со личната нега и хигиена.
2. Детето може да препознае штетни и опасни ситуации.

Развоен период до 2 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се запознава детето со хигиенскиот прибор и функцијата; - да се поттикнува детето да ги мачка рацете и да ги трие; - да се поттикнат способностите за препознавање опасни	-Организирање активности во кои детето ги става рацете под вода и со помош на возрасен ги мие. -Активности за правилно миене на рацете со сапун. -Активности во кои детето ја зема храната и самостојно јаде.	Очекувани резултати -Ги држи рацете под млаз вода за да ги мие со помош на возрасен. -Ги мачка рацете со сапун и ги мие. -Со помош користи прибор за јадење. -Ја дофаќа храната. -Отстранува дел од облеката кога му е топло.

предмети и ситуации; -да се запознава детето со видовите облека и нивната намена.	-Игра „Ги храниме куклите, животните“. -Приказни, куклени претстави и вербални укажување за последиците од опасни предмети и ситуации. -Игра „Покажи кога нешто те боли“.	-Реагира на забрана на возрастна личност, но има потреба од дополнителна помош.
Развоен период од 2 до 3 години		
Цели -Да се охрабрува детето да ги мачка рацете со сапун и да ги плакне со триење; -да се охрабрува да користи тоалет, со помош од возрасен; -да се охрабрува да бара нов прибор за јадење ако му падне на земја; -да се развива способноста да покаже кога чувствува болка; -да се поттикне да ги препознава предметите кои претставуваат опасност.	Примери на активности -Активности за правилно миење на рацете. -Запознавање на децата со правилата при користење тоалет и одржување хигиена. -Укажување да бараат нов прибор кога тој што го користат ќе им падне и на опасностите кои можат да настанат. -Игри на улоги „Мечето го боли стомачето“. -Активности за гледање слики и разговор за опасности (слики, илустрации на можни опасности во домот). -Им се зборува на децата кога шетаат на улица да бидат задолжително заедно со возрасно лице.	Очекувани резултати -Со помош ги мије рацете со сапун. -Детето бара друга лажича кога ќе му падне таа што ја користи. -Покажува на возрастната личност ако чувствува болка или друга nelaгодност. -Детето препознава неколку опасни предмети во домот и околината.
Развоен период од 3 до 4 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати

-Да се поддржи да ги мие рацете и лицето; -да се поттикне да го брише носот и да го фрла хартиеното марамче на одредено место; -да се охрабри за самостојно облекување и/или соблекување; -да се оспособи да ги препознава опасните места; -да се охрабри да бара помош (кога нешто го боли, лошо му е, се повредило).	-Игра на улоги: „Го миеме бебето, куклата, мечето“. -Игра „Настинав, ми тече носето“. -Разговор со децата за одбирање на облеката според временските услови. -Прошетка до блиската улица, именување на опасните ситуации, на што да внимаваме кога сме на улица. -Симулирање ситуација, опасност – „Што треба да направиме?“ -Игра на улоги: „Моето другарче Тони се разболе“.	-Покажува навики за одржување на личната хигиена, чистота и уредност. -Се обидува самостојно да се облекува. -Поседува елементарни знаења за тоа кои места се опасни, кое однесување е опасно и што треба да се прави во случај на опасности. -Покажува кога нешто го боли.
Развоен период од 4 до 5 години		
Цели -Да се охрабри детето да ги покрива устата и носот кога кашла; -да се развива способност за самостојно извршување своите физиолошки потреби; -да се поттикне просторот во кој престојува да го одржува	Примери на активности -Игра на улоги: „Болното кукле“. -Активности за самостојно и правилно да го користи тоалетот. -Воспитувачот организира активности во кои одговорно се грижат за личната хигиена, како и хигиената на играчките. -Симулирање ситуација: поминувам улица заедно со возрасно лице (гледа во двете насоки кога ја	Очекувани резултати -Ја покрива устата кога кашла. -Умее самостојно да ги извршува физиолошките потреби и практикува хигиена потоа. -Ги враќа играчките на своето место по играњето. -Препознава неколку опасности

чист и уреден; -Да се поттикне да ги препознава штетните и опасните навики по здравјето.	минува улицата). -Прошетка и разговор за значењето на прошетките во природа и дишењето чист воздух. -Разговор за тоа што го загрозува здравјето. (немиено овошје, долг престој на силно сонце, неправилна исхрана). -Игра: „Времето е студено, што ќе облечам?“	кои го загрозуваат здравјето.
Развоен период од 5 до 6 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се развива способноста кај детето самостојно да ги извршува своите физиолошки потреби внимавајќи на хигиенските правила; -Да се поттикнува да го средува просторот во кој игра; -Да се поттикне внимателно да ја поминува улицата во придружба на возрасна личност; -Да се развива способноста да препознава штетни и опасни навики по здравјето; -Да се запознава со факторите	-Запознавање со потребата од самостојно извршување на физиолошките потреби. -Воспитувачот организира активности за одржувањето на личната хигиена, како и хигиената во просторот и инвентарот во неа. -Прошетка до најблиската сообраќајница. -Разговор со децата за безбедно учество во сообраќајот како пешаци. -Разговор за последиците од нехигиена, загадена околина, расипана храна за здравјето на децата. -Разговор со децата за штетноста од пушењето.	-Самостојно ги извршува физиолошките потреби и практикува хигиена потоа. -Набројува/покажува неколку видови здрава храна. -Собира губре по завршување на своите активности. -Знае за опасностите кои го загрозуваат здравјето.

кои можат да го загрозат здравјето.		

8.5. Сензомоторен развој

Стандард:

1. Детето може да ги користи своите сетила (вид, слух, допир, мирис, вкус) за регулирање на движењето.

Развоен период до 2 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се поттикне детето за користење на сетилата при секојдневните рутински активности (при облекување, исхрана, играње, пеење и сл.); -да се поттикнува сетилното доживување на околината; -да се развива сетилото за допир, вкус и мирис; -да се поттикне да ја следи	-При облекување и исхрана детето допира: облека, обувки, храна, вода, млеко. -Активности за слушање гласови од познати и непознати луѓе. -Активност за слушање едноставни мелодии од страна на возрасниот. - Активности во кои возрасниот придвижува играчки и предмети, а детето визуелно ја следи местоположбата на предметот. -Активности во кои детето плеска со дланките,	-Ја врти главата кон изворот на звукот. -Посегнува по подадена играчка и ја става во уста. -Со гримаса и глас реагира на светло и темно. -Реагира на своето име. -Со гримаса и глас реагира на топло и студено. -При вкисување на мармалад се

промената на предметите во своето видно поле.	тропа со тропалка, го повикуваме по име. -Активности за допирање тврди, меки, мазни, рапави играчки. -Возрасниот обезбедува различни предмети и играчки со различен облик, големина, материјал, звучност и со интензивна боја. -Возрасниот пред детето чисти и сече млад компир, кромид, лук, магдонос, морков, домаг. -Детето допира, мириса и вкисува цреша, роквица, кромитче, салата по нивното миеење и сечење. -Игра „Ветерот дува-фиу, дождот паѓа-кап, кап, сонцето свети, цвеќето мириса и сл. -Возрасниот организира активности во кои децата плескаат со рацете, се вргат во ригамот на песнага, имитираат звуци на куче, маче, крава, пиле и сл.	сmee, а при кисело јаболко се мурти. -Имитира јавување на пиле, маче, куче (познато животно). -Се загледува во предмети со интензивни бои. -Се обидува да дофати предмет кој е во движење. -Реагира на различни видови звуци. -Забележува и следи предмети во движење.
Развоен период од 2 до 3 години		
Цели -Да се оспособи детето да препознае познато лице; -да се запознава со различни видови површини во непосредната околина преку допир (меко, тврдо, суво,	Примери на активности -Организирање активности во кои децата ќе играат со музички сликовници со звуците од милениците. -Активности за допирање различни предмети и материјали и истражување дали е меко-тврдо, мазно-рапаво, суво-влажно.	Очекувани резултати -Може да го препознае миленичето по звукот. -Може да го пронајде домашното милениче од сликата. -Може да покажува кој вкус за

влажно); -да се охрабри самостојно да забележува различни материјали; -да се поттикнува вербално и невербално да го соопштува своето доживување на пријатен и непријатен вкус и мирис; -да се поттикне да препознае вкус, мирис; -да се оспособува за препознавање на звуци кои ги произведува некој предмет; -да се оспособи да ги препознава предметите, звуците користејќи ги сетилата.	-Организирање активности во кои децата ќе препознаат мирис. -Игри: за препознавање звуци на дожд, мотор, пеење на птици, лаење, мјаукање. -Редување слагалки (до 2 елемента) со ликови на човечка фигура. -Игра: Каде е мачето на сликата?	него е пријатен, а кој непријатен. -Реди слагалка од три елемента. -Препознава по мирис портокал и јаболко.
Развоен период од 3 до 4 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се усовршува функцијата на сетилото за вид; -да се развива способноста кај децата да ги разликуваат звуците, гласовите, шумовите; -да се развива сетилото за вкус	-Воспитувачот организира активност, имитирање звук на некој инструмент откако ќе го слушнаг. -Доира различни ткаенини: мазни, рапави, тенки, дебели, растегливи, нерастегливи. -Помирисува неколку вида цвеќе, мириса трева, смола од бор и др.	-Го препознава гласот од каде доаѓа. -Детето вкисува различна храна која е лута, кисела, солена и горчлива. -Разликува пријатни и

и мирис; -да се збогатуваат сетилните искуства преку допирање на различни материјали; -да се развие сетилото за допир.	-Воспитувачот организира активности во кои децата слушаат различни звуци со тивок и силен звук. -Игра: „Препознај ме по мирисот, вкусот“. -Воспитувачот обезбедува мазни, рапави, тврди и меки површини сокриени под платно.	непријатни мириси. -Слуша звуци и ги разликува, силно-тивко. -Со допир разликува различни материјали.
Развоен период од 4 до 5 години		
Цели -Да се развива способноста за изведување на координирани движења рака-око со користење различни материјали и играчки; -да се збогатаат сетилните искуства преку мирисот; -да се збогатуваат сетилните искуства преку допирање на различни материјали; -да се поттикнува да препознава благо кисело, солено, горчливо, топло, ладно, меко, тврдо и сл.; -да се стимулира способноста за разликување на различни	Примери на активности -Воспитувачот организира активности со шишиња наполнети со вода, студена, млака, топла децата да ја почувствуваат и препознаат. -Организирање активност во која децата слушаат различни звуци од инструменти, од машини, од природата, потоа ги именуваат. -Игра: Препознај по мирис и вкус исечкано овошје и зеленчук.	Очекувани резултати -Допира и препознава различни материјали (ткаенина, хартија, гума и сл.). -Препознава детска песна. -Препознава барем еден детски музички инструмент. -Препознава различни вкусови. -Препознава и именува пријатни и непријатни мириси.

Развоен период од 5 до 6 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
звучи, шумови и гласови; -да се поттикнува да препознава и именува предмети, лица и звуци користејќи ги сетилата.		
-Да се сензибира тактилната осетливост; -да се збогатуваат сетилните искуства преку истражување - допирање на различни материјали; -да се развива способноста за проценување што е тешко, а што лесно и подредување на предметите во серија по тежина; -да се развива способноста за проценување што е топло, а што ладно; -да се развива осетливоста за вкус; -да се оспособува да именува	Игра „Волшебното торбиче“ - со допир препознава: топка, коцка, чашка, чинијче и сл. -Вкусува парче од: краставица, зелка, морков, домаг, пиперка, јагода, вишна, цреша, круша, дуња, лубеница, лимон и го именува или покажува плодот. -Воспитувачот го насочува вниманието на децата кон неколку играчки, а потоа ги покрива со платно и бара од нив повторно да ги пронајдат истите играчки. -Допира различни материјали и средства. -Активности за мирисање на неколку вида цвеќе. -Воспитувачот му покажува неколку детски музички инструменти. -Слуша удирање на барабан. -Воспитувачот кажува зборови, а децата ги	Детето може да го фокусира слушното внимание 5-10 минути. -Го открива и препознава изворот на звукот. -Може да ги препознае неколку познати скриените предмети со помош на допир. -Препознава и именува неколку видови овошје. -Препознава неколку музички инструменти.

различни вкусови; -да се оспособува за препознавање и именување на мириси; -запознавање со мириси: од „многу пријатни“ до „многу непријатни“, потоа јаки и слаби и сл.; -да се збогатува сопственото сетилно искуство преку истражување-мирисање и вкисување на храната; -да се усовршува функцијата на сетилото за вид; -да се усовршува функцијата на сетилото за слух.	пронаоѓаат на соодветните апликации.	

8.6. Дидактички препораки за здравје и моторички развој

Секое дете се развива и напредува со свое темпо на развој, различно од другите деца. Детето никогаш не треба да се споредува со другите деца во групата, туку неопходно е да следи неговото индивидуално темпо на развој во согласност со развојните можности. Потребно е добро да се познава психофизичкиот развој на децата за да може навреме да се воочат развојните отстапувања (пр., ако детето на девет месеци не се обидува да седи) и да се побара соодветна стручна помош, што е особено значајно во обезбедување поддршка на детето за правилен раст и развој.

Децата со пречки во развојот покажуваат задоцнувања во моторниот развој. Овие отстапувања ја ограничуваат можноста на детето да ја истражува околината и да учи за светот околу себе што се одразува врз понатамошниот когнитивен развој. Недоволната развиеност на оралната мускулна контрола го зафаќа развојот на говорно-јазичните способности. За да може детето непречено да се развива, неопходно е да му се обезбеди стимулативна средина за учење со соодветни играчки (тропалки со разновидни бои, звучни играчки, сликовници со тврди корици, топки со различна големина и текстура, сложувалки од 2 до 4 дела, материјал за моделирање, сензомоторни реквизити: лулашки, лизгалици, трамболини, клацкалки).

Потребно е воспитно-образовниот кадар да учествува во играта на детето, да му покаже како треба да игра со конкретната играчка, да го охрабри во играта и да го поттикне да пронаоѓа други начини за играње, како и да обезбеди доволно широк простор за непречено движење на децата. На децата им е потребен баланс меѓу тивките и бучните активности. Во просторијата за учење во која престојуваат деца од мешана возраст, потребно е да се има флексибилен распоред на активностите во групата. Воспитувачите треба постојано да ги набљудуваат индивидуалните потреби кои децата ги имаат во текот на денот и соодветно да реагираат, така на пример, ако повеќето деца изгледаат уморно и им се спие, тогаш негувателот им овозможува да спијат, а на останатите тивко им чита некоја приказна.

Децата со пречки во развојот најчесто не ги достигнуваат моторните вештини со исто темпо и иста возраст како децата со типичен развој. Во овој период се препорачува пасивно изведување на стимулативни вежби за крупната моторика. На децата треба да им се овозможи слободно да преминуваат од еден до друга потпора, многу да ползат, да ползат преку различни ниски предмети, да се качат на блага височинка и од неа да се симнат, да влезат во празен сандак и да изведуваат други движења. Но, задоцнувањето во моторниот развој е повеќе забележително кај моторните вештини кои подоцна се развиваат. Одењето најпрво е со придржување со губење на балансот и често паѓање и сопнување од препреките кои му се наоѓаат на детето на патот. Со развивањето на вештината за одење, движењата на децата стануваат попрецизни, се поттикнува развојот на координацијата око-рака, око-нога, детето чувствува поголема самоверба и со задоволство учествува во играта преку која ја запознава непосредната околина. На оваа возраст добро би било на децата да им се овозможи да влечат, возат или туркаат разни играчки (разни автомобили, воз, играчи на тркалка со ликови на животни), како и да им се организираат активности за клацкање, скокање, лулање, провлекување под, маса, стол и сл. Игрите со топка, исто така, се доста интересни и ефективни за стимулација на сензомоториката кај децата на оваа возраст (фрлање и фаќање на топката, додавање со туркање на топката во седечка позиција на децата, пилатес вежби преку активни и пасивни движења и сл.).

Децата со пречки во развојот иако манифестираат задоцнување во сензомоторниот развој, сепак развојот поминува низ истите нивоа и ги достигнува истите развојни секвенци како и децата со типичен развој. Движењето е главната активност и затоа е потребно во рамките на просторијата за учење да им се обезбеди поголем простор за движење. Иако движењето е се уште нестабилно, децата со пречки во развојот се соочуваат и со проблеми во одржување на постуларноста на телото. Честопати се

забележува дека овие деца седат со раширени нозе една од друга или, пак, одат на широка основа. Хипотоничната мускулатура е најчесто присутна кај децата со пречки во развојот. Децата на оваа возраст треба да изведуваат движења со кои може да ги задоволат најважните потреби. Затоа е добро да се практикуваат активности во кои децата ќе се движат во различни правци, вежби со децата во кои ќе се провлекуваат, ќе фаќаат и фрлаат топка и сл. при што децата со пречки во развојот почнуваат да го откриваат просторот кој ги опкружува и да ги запознаваат предметите по звук и допир.

Децата со пречки во развојот на возраст до шест години треба да имаат кукли, колички за возење на куклите, автомобили, разни играчки за туркање, гмечење и стискање, како и топки со кои ќе можат да вежбаат фрлање, подавање со тркалање на топката по земја и сл. На оваа возраст тие ги совладуваат движењата потребни за игра со топка, но сè уште не се прецизни во додавањето и во погодувањето на целта со топка. Исто така, за децата со пречки во развојот многу привлечни се игрите со песок и со вода, манипулација со разни материјали и текстури за моделирање како пена, пластелин, тесто итн. Правилно организираните подвижни игри ги развеселуваат децата и ги развиваат различните движења (подигање од лежечка во седечка положба, одење, повлекување наназад, настрана, трчање), активности (додавање на топка со тркалање, криење тропалка зад грб), способност за усогласување на работата на различните мускули. Во подвижните игри се вклучуваат мали групи деца. Во текот на активностите децата треба да се поттикнуваат да учат како да стекнуваат и применуваат здрави и безбедни практики, како и да се поттикнува способноста кај децата да воспоставуваат интеракција со околината преку сетилната перцепција и моторичките вештини.

Постепено се пристапува кон развивање на хигиенските и работните навики со кои се поттикнува самостојноста кај децата со пречки во развојот со што се запознаваат со правилното држење и употребата на лажицата додека јаде, пие вода од чаша, ги реди и собира играчките, сложува делови од играчки, мие раце со помош на возрасен, пробува да ја облемува и соблекува облеката, да покаже кога нешто го боли. Воспитувачот треба да планира и да организира поширока лепеза активности, игри, вежби кои се интересни за децата со пречки во развојот, бидејќи вниманието е краткотрајно и најчесто дефокусирано со тенденција тоа да се насочува и постепено да се зголемува.

Активностите за поттикнување на здравјето и моторичкиот развој треба да бидат насочени кон стекнување нови моторички вештини, како и кон постепено усовршување на претходно стекнатите вештини по обем, прецизност и координација. Во текот на активностите децата треба да се вклучуваат во групните активности без разлика на нивните способности, при што ќе учат од своите врсници и ќе се развива чувството на припадност и прифатеност. Во однос на фината моторика, децата со пречки во развојот покажуваат често слабост на шаката и прстите кое го афектира говорот. Потребно е да се обезбедат различни сензомоторни искуства за јакнење на мускулите на шаката, развој на прецизноста, координацијата око-рака, перцептивен развој и координација и развојот на фините моторни вештити преку манипулација најпрво со поголеми предмети, па потоа и со поситни: тесто за моделирање или пластелин, нижење на монистра, провлекување на конец низ отвор, откопчување и закопчување на копчиња, сечење со ножички, лепење, цртање, боење, облемување на мали кукли, градење со коцки, допирање на тродимензионални предмети, слики и сл.

За непречено реализирање на активностите воспитувачот потребно е истите добро да ги испланира со постепено зголемување на тежината и интензитетот на задачите. Треба да ги користи следниве препораки при реализирање на воспитно-образовните активности во сала, двор, балкон и сл.:

- планирање, организирање активности чекор-по-чекор, од наједноставни кон посложени, подготвување на околината и потребниот материјал;
- давање кратки, јасни и конкретни инструкции;
- употреба на топки во различна големина и тежина, јажиња, вртелешки, лизгалки, клацкалки и сл.;

- користење манипулативен ситен материјал кој децата ќе можат да го расклопат и повторно да го склопат;
- понудување различен ликовен материјал, материјал со различна текстура, материјали за гмечење и стискање, ножички;
- користење различни слики, фотографии, апликации;
- користење музика со различен ритам и мелодија за усовршување на чувството за ритам;
- практикувајте прошетки на воздух во секое време од годината;
- почитување на индивидуалниот напредок на децата;
- учество на сите деца во индивидуални и колективни игри.

8.7. Следење на постигањата и напредувањето на детето

За да може воспитувачот да ги планира активностите треба да има сознанија за степенот на постигањата и напредокот на децата во раното учење и развој. Затоа е потребно децата континуирано да се следат и да се набљудуваат.

Следењето на постигањата и напредокот кај децата со пречки во развојот воспитувачот треба да го прави со инструменти за проценка, направени според развојниот период на детето врз основа стандардите за рано учење и развој. Со инструментите за проценка се согледува прогресот на детето кон достигнување на стандардот. Така воспитувачот ќе има увид во напредокот на развојот кај детето и тоа би било добар показател за тоа кои стратегии и активности ќе може да ги примени во работата со кои ќе се помогне подучувањето на детето.

Следењето на постигањата и напредувањето на детето во текот на годината се врши преку доказите во досието на детето, кое се води за секое дете од воспитната група. Досието на детето содржи:

- листи за постигањата, анегдотски белешки, студии на случај;
- фотографии на детето од различни активности;
- видео и аудиозаписи;
- протокол на набљудување;
- евалвациски листи изработени од страна на воспитувачот и стручните работници.

Воспитувачот континуирано треба да води досие за секое дете индивидуално и во координација со стручниот тим се донесуваат одлуки за понатамошно планирање на воспитно-образовниот процес за детето со пречки во развојот. Во согласност со научните сознанија за разликите во развојот на децата, при следењето на постигањата и напредувањето на детето, тоа не треба да се споредува со другите деца од групата, туку да се следи неговото индивидуално темпо на развој и постигања. Досието со прочистени и селектирани податоци продолжува да се води и наредната година, во групата во која ќе премине детето. Со запишувањето на детето во основно училиште досието се предава во училиштето.

9. СОЦИО-ЕМОЦИОНАЛЕН РАЗВОЈ

Социо-емоционалниот развој е еден од клучните аспекти кој има силно влијание врз развојот на личноста и успехот во подоцнежниот живот. Социјализацијата е процес во кој преку индивидуална интеракција со својата социјална средина детето усвојува знаења, вештини, навики, ставови, вредности, кои му се потребни за успешно функционирање во средината.

Од моментот на раѓањето бебињата се емотивни и социјални битија. Првото социјално однесување на детето се јавува многу рано, во периодот кога тоа почнува да разликува лица од предмети и се манифестира со појава на задоволство (насмевка) кога има некој во собата или почнува да плаче кога ќе остане само. Првите манифестации на социјално

однесување се: имитирање, плашливост и недоверба кон непознати лица и социјална кооперација со возрасните. Правилниот пристап кон социо-емоционалниот развој на детето, уште во периодот на најраното детство, води кон развој на самодоверба и самопочитување, развој на ментално здравје, ширење на нови пријателства и подготвеност на детето за успешно вклучување во сите фази од подоцнежниот живот. Постои корелација помеѓу емоциите-интелигенцијата-социјалната сфера. Во тој контекст проблемите во социо-емоционалниот развој кај децата со пречки во развојот влијаат врз адаптацијата во непосредната околина. Одредени вештини се значајни за социјално прифаќање на личноста. Тие ги опфаќаат способноста за делење со другиот, насмевнување, следење и наизмениченост во редот при активностите и играта со другарчињата и следење на инструкции.

Децата со пречки во развојот имаат сиромашна имагинативна и реципрочна игра која е често репетитивна и намален интерес кон играчките кои соодветствуваат со возраста. Како надополнување се јавуваат и проблеми во воспоставување и одржување на другарски односи со врсниците, несоодветно изразување и регулација на емоциите во согласност со ситуацијата кои, всушност, го отежнуваат и прифаќањето на овие деца од страна на нивните врсници во воспитната група. Децата со пречки во развојот потешко можат да ја интерпретираат емоционалната состојба кај другите.

Децата кои растат во сигурна средина и имаат топол дом, нежен и љубезен однос со своите родители, уште во најраното детство ги поставуваат „основите“ на воспоставување социјални контакти со другите возрасни, имаат помалку недоразбирања во играта со врсниците, покажуваат доверба во контактите со другите луѓе, покажуваат иницијатива во групата, гледаат со емпатија кон другите луѓе и своите врсници и сл.

Во рамките на социо-емоционалниот развој се издвојуваат два клучни аспекти во развојот на детето:

- социјален развој;
- емоционален развој.

9.1. Социјален развој

9.1.1. Општи цели за развојниот период до 6 години

Во социјалниот развој општи цели за развојниот период се:

- да се развива способност за адаптација на нова средина, интерперсонални односи и комуникациски вештини;

- да ги разбира и почитува различностите кај децата и возрасните;
- да се развива социјалната перцепција;
- да развива свест, однос кон групата и семејството;
- да ја негува и развива социјалната интелигенција;
- да се поттикнува да усвојува норми и обичаи во различни средини и ситуации;
- да се воведува и запознава со универзалните човекови вредности и етички принципи;
- да се развива националната, етничката и културната припадност на својот народ;
- да се развива свест за мултикултурализам;
- да се развива свеста за инклузивност;
- да го негува и развива чувството на љубов и почит кон својата држава Република Македонија.

Стандарди:

1. Детето може да прави разлика помеѓу познати и непознати возрасни лица.
2. Детето може да развие социјални вештини во интеракција со другите деца.
3. Детето може да развие социјални вештини во интеракција со возрасните.
4. Детето може да ги забележи и да ги почитува сличностите и разликите кај луѓето.

9.1.2. Социо-емоционален развој

Развоен период до 2 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се поттикнува детето да воспоставува емоционални врски со еден или повеќе возрасни лица и да се развива чувство на сигурност; -да се оспособува да го збогатува социјалното искуство од кругот на семејството кон средината која го опкружува; -да се воведува во создавање основа за запознавање на својот физички изглед (елементарна слика за себе); -да се поттикнува да ја развива способноста да разбере и препознае мимики, гестови, изрази на лице, боја на глас на познати возрасни	-Практикување на нежно и внимателно однесување и обраќање со нежен и природен глас и нежно нишање, на пример:заспивање на детето со пеење и нишање на тивка приспивна песна, пуштање инструментална музика или раскажување кратка приказна со тивок глас. -Активности во кои на детето му се овозможува да го истражува лицето, носот, косата на возрасниот, кој тоа го проследува со коментар. -Традиционални игри со делови од телото: „Мотала буба свилица“ „Пеат скокаат палците“ . -Активности во кои децата се довикуваат по име и со гестикулација со цел да се поттикне нивната реакција по препознавање на нивното име. -Игра: „Мене-тебе“ – возрасниот и детето меѓусебно си додаваат топка. -Активности во кои возрасниот го покрива лицето со раце или марамче и прашува :„Каде сум?“ Потоа го трга марамчето или рацете од лицето и вели:„Тука сум“.	-Детето со насмевака реагира на познат лик и ги пружа рацете да го земе во прегратка. -Реагира на мимики или гестови кои ги изведуваат блиски возрасни лица. -Го влече или допира познатото возрасно лице. -Умее да покаже што сака со цела рака. -Се смее во огледало и се обидува да го дофати ликот. -Препознава невербална комуникација кога нешто му се забранува. -Го знае своето име и се јавува на повик. -Започнува да соработува во активностите со возрасните:при облекување, соблекување, хранење

(невербална комуникација), односно провербална комуникација; -да се поттикнува чувството на доверба; -да се поттикнува да ја развива невербалната и вербалната комуникација во односите дете-возрасен, дете-дете; -да се поттикнува за доживување и манифестирање љубов кон возрасните и децата; -да се поттикнува свесноста за себе (своето име).	-Игра „Да ѝ покажеме на куклата (мечето...) како ги миеме рацете“. -Активности во кои детето држи играчки (маче, куче, кукла), ги покажува деловите на главата и телото (очи, нос, уста, раце...), имитира како се јавуваат, движат, со што и како се хранат; ја манифестира љубовта кон куклата или играчката преку галење, лулање, грижа-преку хранење, капење, облекување, соблекување и сл. -„Ајде да се запознаеме“. Сите се седнати во круг, возрасниот го кажува своето име, а потоа секое дете поединечно.	и игра.
9.1.3. Социјален развој		
Развоен период од 2 до 3 години		
Цели -Да се поттикнува детето да се запознае со својот воспитувач и негувател, со занималната,	Примери на активности -Активности за запознавање со воспитувачот и негувателот и просторот во занималната. -Игри за запознавање со другарчињата.	Очекувани резултати -Краткотрајно набљудува што прават другите и остварува контакт со другарчињата.

центрите за учење, играчките и средствата во нив и санитарниот јазол; - да се поддржува да се запознае со другарчињата од групата; - да се поттикнува да негува позитивни чувства кон членовите на семејството; - да се поттикнува да се вклучува во заеднички активности во помали групи; - да се запознава со некои основни правила на однесување; - да се поттикнува за правилно консумирање храна; - да се поттикнува да ги развива културно-хигиенските навики.	-Активностите ги покажуваат на фотографија. -Славење роденден со другарчињата. -Игри со балони во разни бои, во придружба на инструментална музика. -Игра „Да го поздравиме другарчето“ (според инструкциите на воспитувачот).	-Самостојно пие сок и вода од шише или чаша. -Ги препознава воспитувачот и негувателот. -Ги препознава другарите од групата. -Препознава прибор за јадење. -Ги користи центрите за учење во занималната. - Покажува членови од своето семејство на фотографија
Развоен период од 3 до 4 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Детето да се запознае со градинката;	-Активности и споделување на обврските при средување на занималната.	-Отпадокот го фрла на соодветно место.

- да се запознае со правилата за однесување во групата; - да се поттикнува на споделување во игра со другите деца; - да се поттикнува да игра; - да се поттикнува да воочува различни објекти во непосредната близина; - да се поттикнува на спонтаност во контактите со возрасните и врсниците; - да се поттикнува да се запознава со возрасните кои работат во градинката; - да се запознава со името на својот град - место на живеење, својата држава; - да се развива почит кон семејните, локалните и државните празници; - да се поттикнува да почитува одредени правила на однесување во групата;	- Игри за запознавање со правилата на однесување во занималната и нивно почитување. - Активности за уредување на занималната по повод различни прослави. - Игри и активности во кои децата го учат и го кажуваат името на населбата - градот во кој живеат, како и името на својата држава. - Слушање приказни и легенди од својот крај, учење традиционалните игри, песни, обичаи. - Играње игри со играчки „нетипични“ за својот пол. - Подготвување на честитка за роденден на другарчето. - Прославување на денот на градинката, семејни, локални празници. - Играње игри со едноставни правила. - Прошетки во блиската околина и разговарање за тоа како треба да се однесуваме надвор во пошироката околина. - Активности во кои децата заеднички избираат една од неколку понудени активности.	- Децето искажува/покажува свои потреби и желби. - Се вклучува во некои игри со врсниците. - Ги знае и именува неколку другари од групата. - Именува/покажува неколку блиски членовите на своето семејство. - Го кажува името на градинката/центарот за ран детски развој, местото на живеење. - Поздравува познати луѓе.

-да се стимулира да води грижа за хигиената во средината; -да се воведува во формирање елементарни поими за морално однесување.		
Развоен период од 4 до 5 години		
Цели -Да се поттикнува за воочување и почитување на сличностите и разликите кај себе и другите деца; -да се поддржува да ги усвојува и почитува правилата на однесување во групата; -да се охрабрува кон воспоставување односи со други непознати лица; -да се воведува кон запознавање со елементарните морални вредности (љубов, мир, ненасилство, вистина и добро однесување); - да се поддржува кон збогатување на сопственото социјално искуство;	Примери на активности -Игри за учење и почитување на правилата на однесување во групата. -Организираны активности надвор од градинката/центарот за ран детски развој (посета на другарче дома, прослава, еднодневен излет и др.). - Активности во кои детето следи приказни, гледа слики, филмови и согледува позитивни примери на однесување. -Прошетки за збогатување на социјалното искуство. -Запознавање со традиционални игри и приказни од други култури. - Слушање и следење приказни по серија слики, легенди врзани за родниот крај (личности, случки и постари објекти). - Гледање книги, видео и ТВ-филмови и	Очекувани резултати -Запознавање со правилата на однесување во групата. -Ги кажува имињата на членовите на семејството и на дел од групата. -Искажува и покажува некои свои права и обврски во градинката. -Умее да игра традиционална игра.

-да се поттикнува да го развива чувството на припадност на групата, семејството; -да се охрабрува да учествува во уредувањето на просторот во заедницата; -да се запознава со убавините на татковината Република Македонија; -да се поддржува детето на свој начин да придонесува за радосен и интересен живот во групата.	запознавање со различни географски и културни области во Република Македонија, природните убавини, позначајни објекти од областа на културата. -Активности за запознавање со случки од различни временски периоди - запознавање со најважните настани и личности од минатото, државните, локалните празници (8 Септември). -Хуманитарни акции (собирање играчки и облека).	
Развоен период од 5 до 6 години		
Цели -Да се запознае детето со воспитувачот, просторијата со опрема, средствата, играчките и материјалите во просторијата за учење и развој; -да се поддржува самостојноста за самоопслужување; -да се охрабрува да учествува во уредувањето на просторот, при	Примери на активности -Одбира игри и играчки со врсниците за заеднички игри и активности. -Игра игри, учествува во драматизации во кои се одразува животот во семејството. -Слуша приказни, легенди врзани за својот крај . - Учествува во изготвување на албум за својот роден крај. -Се запознава со името на својата татковина	Очекувани резултати -Детето самостојно или со поддршка од возрасниот оди во тоалет, се облекува со мала помош, поставува прибор за исхрана. -Го именува местото на живеење, ја именува својата татковина - Република Македонија.

донесувањето на правилата на однесување во просторијата за учење, нивно запознавање; -да се поттикнува да ја запознае својата улога во групата и семејството, правилата и нивното почитување; -да се охрабрува да се вклучува во игри со врсниците; -да се поттикнува да воочува разлики и сличности меѓу децата (пр. боја на коса, боја на очи, височина, пол и сл.); -да се охрабрува тимски со другите деца да решава едноставни задачи; -да се запознава со државните симболи знаме, химна; -да се поттикнува да развива чувства на љубов и почит кон татковината Република Македонија; -да се запознае со основните правила на однесување со децата и со возрасните;	Република Македонија, знамето и химната. -Децата учествуваат во заедничка прослава на културни манифестации и верски празници. -Детето игра социјални игри во помали и поголеми групи. -Учествува во извршување задача заедно со неколку другарчиња. -Учествува во хуманитарни акции (собирање играчки и облека). -Игра со играчки и предмети кои не се „типични“ за неговиот пол. -Игра „Огледала“ едното дете го имитира другото во се што ќе направи однесувајќи се како негов лик во огледалото.	-Препознава што е добро, а што лошо однесување. -Покажува/искажува два примери на сличности помеѓу себе и другите. -Ги почитува правилата на однесување во групата. -Покажува/искажува неколку професии на возрасните. -Умее да игра неколку традиционални игри. -Препознава неколку правила на однесување во групата и знае дека треба да се почитуваат донесените правила. -Ги препознава знамето и химната на Република Македонија. -Набројува/покажува неколку семејни, локални и државни празници. -Набројува/покажува неколку примери на природни убавини на своето родно место и на

-да се запознае со личните, локалните и државните празници; - да се поттикнува детето за активно учество во нивните прослави; -да се поддржува во збогатување на социјалното искуство.		својата татковина Република Македонија.

9.1.4. Емоционален развој

9.1.4.1. Општи цели за развојниот период до 6 години

Во емоционалниот развој општи цели за развојниот период се :

- да се поддржува детето во развивање на емоционалната интелигенција;
- да ги препознава сопствените чувства и соодветно да реагира;
- да се поттикнува да развива свест за сопствените чувства, да развива чувство на сигурност, доверба и прифатеност во околината;
- да гради позитивен однос кон себе;
- да се поддржува да го збогатува својот емоционален живот;
- да се поттикнува да гради сопствени начини на изразување на чувствата, прифатливи и препознатливи за другите;
- да се поддржува да ги негува позитивните емоции;
- да се сензибилизира за чувствата на другите;
- да се оспособува да го контролира изразувањето на емоциите;
- да се поттикнува да учествува во разрешување на животни проблемски ситуации.

Стандарди:

1. Детето го развива поимот за себе.
2. Детето може да ги препознае и соодветно да ги изразува своите емоции.
3. Детето се гордее со своите постигања и верува во своите способности.
4. Детето може да ги контролира сопствените чувства.

Развоен период од 2 до 3 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да ја развива свесноста за идентификација на своето име; -да се поттикнува да развива свест за себе во однос на другите лица; -да се подготвува да прифаќа разделби без бурно реагирање; -да се поттикнува на отвореност кон нови доживувања; -да се стимулира развојот на чувствата на сигурност и прифатеност; -да се поттикнува кон препознавање на позитивните емоции: Љубов,	-Активности пред огледало во кои детето прави гримаси на лицето (кога е весело, кога е луто). -Правење отисок на раката и ногата во глина, пластелин, боја. -Активности за самопрепознавање на фотографии. -Играње игра во која сите деца се седнати долу во круг, ги затвораат очите, дишат длабоко, се опуштаат и добиваат задача да се смеат гласно колку што можат. -Куклена претстава со која на децата им се претставува различни ситуации на емоционални состојби.	-Препознава преку израз на лицето и тонот на гласот дека некој е лут, тажен или среќен. -Прифаќа разделби од блиски лица.

радост, задоволство.	-Игри за подредување слагалки во два дела на кои се претставени лица што покажуваат радост, тага и лутина. -Активности во кои децата туктаат целофан, кинат хартија, гмечат тесто и сл. (за да искажат лутина, а да не повредуваат други деца).	
Развоен период од 3 до 4 години		
Цели -Да се поттикнува детето на разбирање на основните емоционални состојби кај себе. -да го негува и развива чувството на љубов кон себе, другите луѓе, природата; -да препознава основни емоционални состојби кај возрасните; -да се охрабрува за искажување на сопствените емоции; -да негува позитивен емоционален однос кон членовите на семејството, да се поттикнува да развива чувство на припадност и меѓусебна доверба.	Примери на активности -Игри во кои детето подредува слагалки на човечки лик со различни емоционални изрази на лицето (радост, тага, лутина, страв). -Активност во која детето невербално покажува емоции на страв, радост, лутина. -Покажува и му назначува на воспитувачот за тоа од што се плаши.	Очекувани резултати -По успешно завршената работа гласно се смее и покажува радост. -На слика препознава дека детето е луто, исплашено, весело, тажно.
Развоен период од 4 до 5 години		

Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се поддржува детето да ја развива емоционалната сигурност, чувството на доверба и прифатеност во групата; -да се поддржува да ги развива и негува позитивните емоции; -да се поттикнува да воочува манифестации на некои емоции во секојдневната комуникација; -да се охрабрува да ја развива осетливоста за чувствата на другите луѓе (емпатија) преку разбирање на нивните емоционални состојби; -да се поддржува во јакнењето на довербата во себе и во другите луѓе; -да се поттикнува да го негува чувството на љубов кон другите луѓе и татковината; -да се поттикнува да препознава некои негативни емоции; -да се воведува во спознавање на телесната шема; -да се поттикнува во создавање и	-Активности во кои воспитувачот и децата покажуваат различни начини на манифестирање на љубов кон мама, тато, сестра, баба, дедо... (прегрнување, бакнување, галење по лице, по коса, кажување убави зборови, со цртање цртеж и др.). -Игра со карти кои покажуваат различни изрази на лицето (ги делат меѓу себе и раскажуваат за нив, детето прави гримаси според извлечената карта, кажува дали и тој понекогаш изгледа така). -Активности во кои секое дете покажува/искажува дека има нешто по што е посебно и најдобро. -Слуша снимени човечки гласови што искажуваат иста содржина, но со различна боја и тон на гласот и ги препознава чувствата. -Споредување на своите дланки, раце, стапала, височината преку директен контакт со другарче. -Покажување фотографии на родителите, свои фотографии кога бил мало дете, дел од облеката и играчките со кои си играле кога биле мали. -Активности во кои детето покажува пред други деца и возрасни што може и умее и се гордее со тоа.	-Може да препознае кога некој е лут, исплашен, радосен, тажен. -Детето може да демонстрира како изгледа кога е среќно, тажно, луто, бесно, исплашено. -Препознава и именува на фотографија различни емоции: радост, тага, лутина, страв. -Знае основни податоци за себе: име и пол, возраст. -Може да по/каже што сака да јаде и со што сака најмногу да игра. -Ги изразува своите желби.

усвојување позитивна и реална слика за себе; -да се поттикнува во јакнење на самодовербата и самопочитувањето.		
Развоен период од 5 до 6 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да ја развива емоционалната сигурност, заштитата и прифатеност во групата; -да ги развива и негува позитивните емоции, како што се: љубов, радост, среќа, задоволство и сигурност; -да се поттикнува на позитивен емоционален однос кон членовите на семејството, развивање чувства на припадност; -да се поттикнува да искажува радост и задоволство од успешно извршената работа;	-Разговара со воспитувачот за тоа кого сака, што сака и зошто; зборува за тоа во кои ситуации се чувствува пријатно, а во кои не и зошто. -Раскажува за пријатни и непријатни искуства доживевани во различни ситуации. -Покажува на различни начини дека го сака другарчето. -Учествува во игри на проекција: слуша прочитан текст „Дебелец, малец и слабец“ или некој со слична содржина, разговара со тоа дека сите деца се различни, секое дете има нешто по што е посебно и најдобро, како се чувствува дете кога го исмеваат; слуша текстови: „Малата сирена оди на	-Детето може да демонстрира кога е среќно, тажно, радосно, луто. -Препознава и именува емоции: радост, тага, лутина, страв (на слика, во живо). -Детето слуша снимени човечки гласови што искажуваат иста содржина, но со различна боја и тон на гласот и ги

-Да се поддржува во јакнење на самодовербага и самопочитта, како и на довербага и почитта кон други луѓе; -Да се поттикнува за негување на чувството на љубов кон другите луѓе и татковината; -Да се запознае со негативните емоции (љубомора, агресивност, завидливост, себичност), нивно препознавање кај себе и другите; -Да се запознава со начините за надминување на некои негативни емоции; -Да се охрабрува на различни начини да изразување на љубов, почит, среќа, задоволство и сл.	забар“ и сл. (преку разните ликови на јунаците, детето ги проектира своите стравови и се ослободува од нив). -Учествува во активности за збогатување на имагинацијага („пагува на најубавото место“, слуша музика и замислува убави слики, зборува за своите доживувања и ги изразува на различни начини). -Учествува во активност каде го покажува својот начин на надминување на стравот. -Го црта смешно животно од кое се плаши. -Учествува во прослава на празници, традиционални обичаи, гледа ТВ - емисии и фотографии за убавините на родниот крај и татковинага. -Разгледува сликовници, илустрации од списанија со различни емоционални содржини (различни ликови, дете кое плаче и сл.) и потоа раскажува како се чувствувал ликот што го видел, прави такво лице или го глуми ликот. -Децага изработуваат маски на кои се претставени четири основни емоции. Воспитувачот води разговор со нив за тоа кои елементи се битни за изразување на одредена емоција, т.е. за нејзиното	препознава чувствата. -Ги покажува резултатите од својата работа и покажува почит кон работата на возрасните. -Покажува неколку начини на изразување љубов кон мама, тато, другарче. -Детето со свој начин (зборови, гестови) ја искажува љубовта кон родителите, родниот крај и татковинага.

	препознавање (сличности и разлики меѓу емоциите). Потоа децата глумат користејќи ги изработените маски. -Ги користат маските за вежбање за изразување одредена емоција и за препознавање на емоциите на другите.	

9.1.5. Дидактички препораки за социјален и емоционален развој за деца со пречки во развојот

Градинката претставува место каде што детето стекнува нови социјални искуства. Иако децата со пречки во развојот имаат природна потреба да остваруваат социјални контакти со други луѓе и врсници, сепак целиот тој процес на развивање на вештини и разбирање на социјалните контакти со луѓето бара доста време и поддршка од возрасните/родителите на детето и негувателите во градинката. Воспитно-образовниот процес во предучилишните установи за децата со пречки во развојот треба да обезбедува еднакви можности за учење и социјализација.

Детето поминува доста време во градинката, каде што додека воспитувачите и негувателите во групата му пружаат позитивни емоции и сигурност, го хранат, негуваат, ги задоволуваат неговите физиолошки потреби, го учат и го воспитуваат. Сите активности треба да се реализираат преку игри, куси приказни, песни, со весел израз на лицето, за да може детето да почувствува љубов и сигурност. Во играта и разговорот со детето секој негов успех треба да се пофали. Возрасниот треба постојано да го следи детето и соодветно да одговара на неговите потреби.

За реализација на целите на оваа програма во рамките на социо-емоционалниот развој на децата со пречки во развојот согласно нивните можности, способности, интереси и потреби, се препорачува користење на современи, актуелни и интерактивни методи на работа, со посебен акцент на методот на игра, кој треба да биде доминантен во работата со децата на оваа возраст. При активностите во група треба директно да се даваат насоки и примери да се подучуваат на социјални вештини како што се реципрочна конверзација, чекање ред, решавање на конфликти и споделување. Преку играта децата треба да ги истражуваат, запознаваат емоциите и да ги изразуваат на соодветен начин. Во овие групни активности треба да се промовираат вредностите на другарството преку обезбедување стимулативна средина во која детето ќе се чувствува сигурно, ќе ги добива потребните инструкции и ќе му биде забавно.

Воспитувачите и негувателите треба да послужат како модел за социјални интеракции меѓу децата во групата и да ги објаснуваат секојдневно правилата за меѓусебна заемна комуникација. Децата со пречки во развојот треба да имаат можности за повеќекратно повторување и увежбување на социјалните вештини во различно опкружување и во различни услови со цел генерализација на овие компетенции и знаења. Децата со пречки во развојот често имаат проблеми во разликувањето кое однесување е социјално дозволено и прифатливо, а кое не е. Се препорачува овие вештини да се учат низ ситуации во кои има игри со улоги каде што другите деца ќе можат да бидат ментори и практично да им демонстрираат на децата со пречки во развојот социјално прифатливо однесување. Несоодветното однесување треба да се игнорира, додека соодветното да се поддржува и наградува. „Социјалните приказни“ се ефективен метод за поттикнување на развојот на социјалните вештини. Тоа се, всушност, кратки приказни во кои одредена ситуација (која е неразбирлива и апстрактна за децата) е објаснета на многу конкретен и концизен начин.

Приказната се фокусира на настаните, на акциите и реакциите би можеле да се очекуваат и зошто се случиле, односно која е причината за нивното појавување. Социјалните приказни се користат за да му овозможат на детето да даде соодветна реакција на ситуацијата и нејзино разбирање.

Од формите на работа со цел да се развијат социјалните вештини кај детето со пречки во развојот, се препорачува да се применува индивидуална форма на работа, работа во парови. За дидактички средства и материјали кои може да се користат за реализирање на целите од социо-емоционалниот развој се: сидно огледало достапно за секое дете да ја види целата своја фигура, играчки, градежен материјал, кукли: гињол, ракавица со

човечки ликови, со животински ликови, кукли преку кои се учат социјалните улоги и децата учат да споделуваат, аудитивни средства - разни звучни инструменти, музички играчки, ЦД - плеер, аудиовизуелни средства и сл.

Материјалите во центрите за учење (куклен, семеен, конструктивен) треба да бидат: организирани, јасно наредени, чисти и уредни, достапни за децата и постојано збогатувани. На децата со пречки во развојот треба да им се овозможи да направат избор со што сакаат да играат и да се поддржуваат во начините со кои детето ги истражува сопствените интереси.

Децата со текот на времето се чувствуваат храбри и непобедливи и поподготвени да преземаат ризици. Играта е станува покооперативна и посоцијална. Воспитувачите треба да ги запознаваат и поттикнуваат децата да покажуваат емпатија и да можат да зборуваат за сопствените чувства и чувствата на другите. Неретко децата со пречки во развојот можат да манифестираат темпер тантруми и други асоцирани однесувања како хиперактивност, агресија и само - агресија, стереотипни однесувања за кои воспитувачите треба во соработка со стручниот тим да изнајдат соодветен начин на нивно канализирање и постепено воведување во механизмите за намалување на ваквите негативни емоционални реакции.

Децата со пречки во развојот во предучилишниот период пројавуваат интерес за сопственото тело и телото на другите, па затоа треба да се овозможат услови за истражување и спознавање на телото и телесната шема која помага при остварувањето на социјалните интеракции. Кај нив се присутни различни стравови и можат да доживеат непријатни искуства сонувајќи страшни сонови.

Воспитувачот треба да овозможи играње на нови и различни, нестереотипни улоги и да обезбеди богата и стимулативна средина за игра во која детето непречено ќе учи и ќе се развива. Тој, исто така, треба да ја поттикнува емпатијата и грижливоста кај децата.

Треба да бидат овозможени социјални контакти со деца и други возрасни преку кои децата со пречки во развојот ќе се запознаваат меѓусебно и ќе ги забележуваат и согледуваат меѓусебните разлики и сличности, но воедно ќе учат за прифаќање. Кога станува збор за емоциите воспитувачот треба да следи конкретен редослед на активностите и постапките. На пр.,: го прашува детето: „Кога си среќен?"; потоа го наведува тоа да ја поврзе емоцијата со конкретна ситуација и го прашува: „Дали и кога си бил среќен порано?" Воспитувачот треба да избира активности кои се во согласност со можностите и способностите на децата, т.е. активности кои детето ќе може успешно да ги заврши со што директно се влијае врз развојот на самодовербата. За таа цел воспитувачот треба да ги научи децата да кажуваат позитивни изјави, како на пр: „Ова баш добро го направив.." и многу често, откако нешто добро ќе направат, да ги прашува децата: „Дали си ти задоволен/задоволна?". Воспитувачот треба да ја поттикнува емпатијата и грижливоста кај децата, да ги научи да искажуваат внимание, а и да ги вклучуваат децата во некоја хуманитарна активност, преку шеговити игри, гримаси и облекување да ја поттикнуваат духовитоста кај децата. Исто така, воспитувачот треба да го поттикнува оптимизмот кај децата, преку сопствениот оптимистички пристап кон нив, кој децата го прифаќаат како модел на однесување.

Активностите за поттикнување на социо-емоционалниот развој најчесто се реализираат во следните центри на учење: семејно-драмски, етнолошки и татковински.

9.1.6. Следење на постигањата и напредувањето на детето

На почетокот на воспитната година воспитувачот и стручниот тим вршат почетна опсервација на децата во групата, со цел да се спознаат социјализациските аспекти на развојот и емоционалниот развој на секое дете во групата поединечно. Врз основа на направената опсервација се добива слика за состојбата на децата во групата и таква каква што е се става во функција на квалитетно планирање и реализирање на идните активности.

Во текот на годината, во рамките на социјалниот и емоционалниот развој воспитувачот редовно ги следи постигањата и напредувањата на секое дете во групата. Тоа се врши преку материјалните докази од досието на детето, кое се води за секое дете од воспитната група. Досието на детето содржи:

- листа за постигањата, анегдотски белешки, студии на случај;
- изработки и искази;
- фотографии од различни активности;
- видео и аудиозаписи.

Во согласност со научните сознанија за разликите во развојот на децата, при следење на постигањата и напредувањето на детето, детето не треба да се споредува со другите деца од групата, туку да се следи неговото индивидуално темпо на развој и постигања.

Досието во текот на целата година им е достапно на родителите на децата и стручните работници во градинката/центарот за ран детски развој, за да можат и тие да дадат свој придонес во развојот и напредувањето на детето.

Досието со прочистени и селектирани податоци продолжува да се води и наредната година, во групата во која ќе премине детето. Со запишувањето на детето во основно училиште досието на детето се предава во училиштето.

10. ЈАЗИК, КОМУНИКАЦИЈА И РАЗВОЈ НА ПИСМЕНОСТА

Усвојувањето на јазикот и неговото правилно користење е важно за успешното функционирање на секоја индивидуа во општеството. Новородените деца доаѓаат на свет спремни да комуницираат со звуци, гестикации и зборови.

Правилното усвојување на јазикот е комплексен процес кој започнува од раѓањето на детето и, главно, е условено од голем број фактори. Со усвојување на јазикот детето, всушност, усвојува еден моќен и комплексен симболички систем, кој го развива и усовршува во текот на целиот живот. Експресијата на лицето и говорот на телото со кои комуницираат најмалите бебиња брзо се заменува со гугање, формирање на зборови и конструкција на реченици.

Јазикот на децата им е неопходен да ги изразат своите мисли и чувства, но во исто време тој им е неопходен да ги разберат и другите лица со кои тие секојдневно стапуваат во комуникација.

Јазикот се усвојува во одреден социјален и културен контекст. Во почетокот, тоа е семејството како примарна социјална средина, а подоцна тоа е училиштето и пошироката социјална средина. Најголем дел од децата со пречки во развојот се соочуваат со проблеми во говорот. Нарушувањата во говорот се појавуваат во вид на отсуство на говор па сè до добро развиен и употреблив говор. Покрај нарушувањата во експресивниот говор, многу често се среќава и нарушување во невербалната комуникација (неразбирање на мимиките, гестовите и говорот на телото). Комуникацијата е многу повеќе од користење само на говорот и јазикот. Многу повеќе способности се потребни да бидат развиени и инкорпорирани за да се поттикне развојот на способноста за комуникација, како што се: слушање, симболичка игра, контакт со очите, орални способности, фацијална експресија, гестови, покажување и наизменичност во преземањето на акциите. Недоволната развиеност и поврзаност помеѓу способностите на детето вербално да продуцира говор и способностите за рецептивен говор, односно разбирање на другите, доведува понекогаш и до фрустрираност и други проблеми во однесувањето, како и до когнитивен дефицит.

Во развојот на јазикот и писменоста, клучен момент е детето да може да ги демонстрира своите почетни вештини на мајчиниот јазик.

Без разлика на мајчиниот јазик (македонски, албански, турски, ромски итн.) средината во која детето секојдневно се движи треба да биде богата со пишан и говорен јазик.

Надворешните влијанија од средината, подучувањето со специфични говорни вештини и културните различности влијаат на усвојувањето на јазичните и комуникациските способности.

Од аспект на јазикот, комуникацијата и развојот на писменоста се одвојуваат три клучни подрачја со следните стандарди:

I. Комуникација со помош на која детето одговара соодветно на говорниот јазик, започнува да го разбира, демонстрирајќи говорни вештини во комуникацијата со околината.

Стандарди:

1. Детето може да слуша и да разбира говорен јазик.
2. Детето може да зборува и да комуницира.
3. Детето може да го збогати својот речник и да покаже напредок во правилниот говор.

II. Читање со помош на кое се развива интересот кон печатените материјали и препознавање на пишаните симболи и букви.

Стандарди:

1. Детето покажува интерес кон печатените материјали.
2. Детето може да препознае пишани симболи и букви.

III. Пишување со помош на кое детето започнува активности (чкртање, цртање.) кои понатаму се развиваат во вештини за пишување преку кои се искажуваат одредени идеи.

Стандарди:

1. Детето може да се вклучи во активности поврзани со пишување.
2. Детето ги искажува своите идеи преку пишани симболи и букви.

10.1. Општи цели за развојниот период до 6 години:

Во јазик, комуникација и развој на писменост општи цели за развојниот период се:

- да се развива способноста за слушање и разбирање на говорниот јазик;
- да се развива способноста за правилно зборување и елоквенција;
- да се развиваат јазичните способности како основа за развој на сопствениот, националниот и културниот идентитет;
- да се развива способноста за слушање, разбирање и доживување на јазикот;
- да се развива способноста за комуникациски вештини;
- да се развива способноста за смислено и граматички правилно изразување на своите мисли;
- да се негува љубовта и позитивниот однос кон книгите;
- да се поттикнува и развива интересот кон читање на книги;
- да се поттикнува и развива интересот за писмено изразување;
- да се воведува и запознава со основите на пишаниот јазик;
- да се поттикнува творештвото;
- да се развива чувство за постоење на културна и јазична различност.

10.2. Комуникација и медиумска култура

Развоен период до 2 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се поттикнува да реагира кога слуша познат глас; -да се поттикнува да произведува гласови, да вокализира, гуга; -да се поттикнува на вербална и невербална комуникација; -да се поттикнува за соодветно реагирање на изговорени зборови од страна на возрасниот;	-Игри во кои ќе се зборува со детето и ќе се раскажуваат и покажуваат едноставни приказни. -Активности со детето со цел зборување за секојдневните активности (додека се облекува и се храни). -Игри во кои детето се поттикнува за повторување на некоја кратка порака. -Користење невербална комуникација (допрете го детето, насмејте му се...). -Активности во кои детето се прашува каде е	-Детето ги движи рацете и нозете кога гледа познат лик и слуша познат глас. -Детето повторува кратки вербални пораки кога ќе ги слушне. -Детето покажува еден прст кога ќе го прашате колку години има. -Детето повторува зборови со препознавање на одредени предмети (маче, играчка...). -Детето го насочува погледот во

-да се поттикнува на комуникативни способности (со возрастните, меѓу самите деца, во симболичка игра); -да се поттикнува за поврзување на зборовите со одредени предмети и личности; -да се развиваат способности за зборување преку составување реченици од со 2-3 збора; -да се поттикнува на вербална и невербална комуникација; -да се поттикнува за соодветно реагирање на изговорени зборови од страна на возрастниот; -да се поттикнува за повторување кратки вербални пораки; -да се поттикнува за поврзување на зборовите со одредени предмети и	некое дете или предмет, а детето се врти и со поглед го бара. -Игри или разговори во кои возрастниот одговара навремено и на вистински начин на пораците од детето (му возвраќа со насмевка, му го дава тоа по што посегнува, го зема во раце и сл.). -Игри со слогови (ма- ма; ла- ла; еда- еда и сл.). -Организиран активности во кои детето изведува едноставни движења со помош на возрастниот (на пр., „па-па“, „колку си големо“). -Активности во кои детето покажува играчка што сака да ја добие и вели или покажува „дај, дај“. -Секојдневно поздравување со „Добро утро“ и поздравување со раката, а кога си оди „До гледање“ и мавта со раката. -Игри...„Да го повикаме мачето, кучето, пилето“ (ги вика овие животни со изговарање на: пи, пи...; мац, мац... и сл.). -Разговарање со детето, раскажување едноставни приказни и разгледување сликовници и препознавање илустрации. -Активности во кои се користи невербална	ликтот на возрастниот што зборува и внимателно гледа и слуша што зборува тој. -Детето реагира на познати зборови (на налог ја врти главата кон познато лице, реагира на зборовите: одиме па-па, дојди, немој). -Имитира неколку гласови од непосредната околина (глас на животното, звук на автомобил). -На барање: „Покажи ми..“ детето го покажува предметот. -На барање на возрастно лице исполнува едноставна задача (на пр. дај, донеси и сл.). -Детето практично и правилно користи неколку гестови за комуникација (на пр., покажува со прст, одмавнува со глава и сл.). -Детето, во комуникација, умее правилно да ги изговори сите вокали. -Искажува реченица од 2-3 збора, но нема помошен глагол кој ги

личности; -да се развива способност за разликување на пораките од страна на возрасниот – дозволено или недоволно; -да се развиваат способности за зборување преку составување реченици од 2-3 збора; -да се поттикнува способност за имитирање и повторување на слушани зборови; -да се развива способност за говор преку користење на предговорни активности.	комуникација (допрете го детето, насмејте му се...); -Поттикнување на детето да одговори на вербална инструкција („Каде е мама? Дали сакаш колаче?“); -Осмислување и иницирање игра во која ќе се поттикнува детето да биде активно вклучено. -Поттикнување на детето да ги препознава и именува предметите или лицата кои се во негова близина.	поврзува. -Детето го препознава своето име. -Во комуникацијата покажува делови од телото, предметите за секојдневна употреба.. -Извршува задача која бара активност од него (на пр. однеси ја куклата во креветче, отвори ја вратата и сл.). -Детето повторува кратки вербални пораки кога ќе ги слушне. -Детето покажува два прста кога ќе го прашате колку години има. -Детето ја мрда главата за да одговори „да“ или „не“ на едноставно прашање. -Детето прекинува со активноста кога возрасниот ќе му даде инструкција да не го прави тоа. -Детето го насочува погледот во ликот на возрасниот што зборува и внимателно гледа и слуша што зборува.
Развоен период од 2 до 3 години		

Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се поттикнува на вербална и невербална комуникација; -да се оспособува за правилно дишење потребно за добар изговор; -да се оспособува за правилна артикулација на одделни гласови; -да се поттикнува за соодветно реагирање на изговорени зборови од страна на возрасниот; -да се поттикнува за повторување на кратки вербални пораки; -да се поттикнува за поврзување на зборовите со одредени предмети и личности; -да се развива способност за разликување на пораките од страна на возрасниот-дозволено или недоволно; -да се развива способност за зборување преку составување на реченици од 2-3 збора; -да се поттикнува способност за	-Вежби за дишење - длабоко вдишување и бавно издишување. -Детето учествува во гласовни игри (повторување на некој слогови). -Спонтани разговори при што се поставуваат прашања и се даваат одговори (детето одговара на прашања). -Игровни активности за поттикнување на комуникацијата помеѓу децата. -Организирање говорни игри во кои детето ќе повтори некоја кратка порака. -Активности во кои детето кажува како се вика, колку години има. -Игри за користење невербална комуникација (допрете го детето, насмејте му се...). -Активности во кои детето ќе одговори на вербална инструкција на различен начин (Каде е мама?. Дали сакаш колаче?). -Игри за поттикнување на детето да одговори на Вашите барања (кажете му што е дозволено, а што не е дозволено да прави). -Иницирање игра во која ќе се поттикнува	-Детето повторува кратки вербални пораки кога ќе ги слушне. -Детето правилно ги изговара сите вокали и неколку од согласките. -Детето умее да препознае неколку расположенија кај други лица (весело, тажно) и состојба или активност покажани невербално и невербално да реагира, а, исто така, со гестови покажува состојба или активност (на пр., плаче, јаде, спие). -Детето покажува два прста кога ќе го прашате колку години има. -Детето поврзува зборови со одредени предмети (маче, играчка...). -Детето го знае значењето на зборовите „да“ и „не“. -Детето ја мрда главата за да одговори „да“ или „не“ на едноставно прашање. -Детето прекинува со активност кога возрасниот ќе му даде

имитирање и повторување на слушани зборови; -да се поттикнува кон користење на прашални зборови; -да се развива способноста за говор преку користење на предговорни активности.	детето да комуницира. -Говорни игри за поттикнување на детето да ги именува предметите или лицата кои се во негова близина.	инструкција да не го прави тоа. -Детето го насочува погледот во ликот на возрастниот што зборува и внимателно гледа и слуша што зборува тој.
Развоен период од 3 до 4 години		
Цели -Да се развива во континуитет функцијата на говорниот апарат; -да се оспособи за правилна дискриминација и артикулација на гласовите, како основа за правилно изговарање на зборовите; -да се развиваат способности за разбирање на значењето на изговорените зборови; -да се оспособува за слушање и разбирање на приказни кои ги чита возрастниот или други текстови, емитувани на радио или телевизија;	Примери на активности -Активности во кои се даваат соодветни инструкции (побарајте од детето да покаже како се мијат раце). -Читање сликовници, приказни или текстови и секојдневно применување вербални стимулации (разговарање, одговарање на прашања, поттикнување на детето да поставува прашања). -Вклучување на детето во разговор и одговарање на поставените прашања од негова страна. -Говорни игри во кои детето ќе пренесе одредена говорна порака дома и поставување прашања следниот ден за тоа. -Раскажување дел од приказна или дел од	Очекувани резултати -Детето го разбира значењето на изговорените зборови -поставува според дадена инструкција. -Ги изговара вокалите и дел од согласките. -Поздравува познати лица. -При доаѓање и одење од градинка поздравува и отпоздравува. -Внимателно слуша приказна и реагира на одредени смешни делови во неа. -Со внимание слуша и гледа приказни што му се раскажуваат, читаат, приказни на ТВ... -Користи нови зборови.

-да се поттикнува и да развива способност за поставување прашања; -да се оспособува за точно пренесување на кратки пораки; -да се поттикнува и да развива способност за изразување со куси реченици; -да се оспособи да изведува некои елементи на драматизација; -да се јакне самодовербата и фантазијата на детето.	цртан филм. -Активности во кои детето го збогатува речникот. -Активности во кои децата играат со сценски кукли и говорат. -Драматизација и игри на улоги за секој -дневни ситуации и доживувања од животот на детето. -Организирање куклена претстава и потоа разговор за јунаците и за тоа што се случувало. -Игра на улоги (мајка, лекар, продавач, бебе), при што го менува интензитетот и бојата на гласот. -Иницирање активности во кои се претставува конкретно „животно“ користејќи соодветна маска на глава или пред лицето.	-Детето игра со сценска кукла и говори. -Детето одбира кукла-животно, ја држи во раката и може да имитира звуци и начин на движење на тоа животно. -Во текот на следењето на куклената претстава детето соодветно одговара на поставените прашања. -Умее да ги препознае главните ликови во куклената претстава. -Умее, користејќи соодветна маска и со движење, да претстави еден лик.
Развоен период од 4 до 5 години		
Цели -Да се оспособува и навикнува детето на правилно дишење потребно за добар изговор; -да се развива правилно функционирање на говорниот	Примери на активности -Иницирање активности и вежби за дишење (забрзано, длабоко, забавено дишење), издишување. -Охрабрување на комуникацијата помеѓу децата во групата.	Очекувани резултати -Детето може правилно да ги изговара речиси сите гласови. -Ги кажува своите идеи на повеќе начини. -Рецитира стихотворба.

апарат; -да се развива способноста за слушање со внимание (способност да се слуша говорот и гласовите од кои се состои); -да се усовршува способноста за јасно изговарање на речиси сите гласови; -да се поттикнува и оспособува за искажувања на своите идеи на повеќе начини; -да се поттикнува и развива способноста за меѓусебна комуникација и поттикнување на детето за разговор со своите врстници; -да се оспособува за раскажување сопствено искуство или доживување; -да се развиваат способности за јасно рецитирање на стихотворба со промена на интонацијата на гласот; -да се поттикнува за учество во	-Иницирање активности во кои децата ќе имаат различни улоги и ќе имаат можност да глумат -Активности во кои детето ќе слуша разговор, договарање, спогодување кај возрасните, набљудува гестови, изрази на лицето, држење на телото. -Дидактичка игра „микрофон“ (секој кажува нешто за своите желби, играчки, игри и др.). -Иницирање игра „Разговор“ по телефон со познати лица. -Активности во кои се презентираат и објаснуваат народни обичаи со игри на улоги (пр., бадничари).	-Умее да имитира и да одглуми нешто. -Детето разбира едноставна невербална комуникација, невербално покажува гестови и начини на одење и однесување кај возрасните лица кои ги познава. -Умее да поставува прашања: Кога? Како? и кратко одговара на прашањата за предметите во непосредната околина. -Соодветно ги користи зборовите: повели, благодарам, молам.

Развоен период од 5 до 6 години		
драматизации и кон желбата за прифаќање на игра на улоги.	Цели	Очекувани резултати
Да се поттикнува детето на користење на говорот како средство за меѓусебно запознавање и разбирање; да се воведува во користење на говорот како средство за изразување на своите мисли, чувства, доживувања; да се воведува во активно слушање со разбирање на говорот на другите; да се воведува во правилно и разбирливо говорење со умерена јачина и темпо на гласот; да се поттикнува на правилна артикулација и дискриминација на гласовите; да ги развива континуирано говорните органи во функција на	Примери на активности -Активности за меѓусебно запознавање - воспитувачот и децата се претставуваат себеси и се запознаваат. -Разговор за тоа што ги прави децата среќни, тажни, што ги лути и сл. -Обработка на текст или приказна која содржи зборови со одреден глас што треба правилно да се изговара. -Говорна игра „Расипан телефон“. -Разговор на телефон со познати лица. -Игра „Ехо“ (со изговарање на гласови со различна интонација – тивко, гласно, со шепотење). -Вежба како да комуницира со непознати лица, како да побара помош ако се изгуби и сл. -Вежби за правилно држење на телото при говорење. -Говорна игра „На глас на глас“, дидактичка игра „Лого“.	-Детето го кажува своето име. -Детето умее да се себезразува. -Може соодветно да реагира на вербално упатство дадено од возрасните. -Детето се вклучува во разговор, го разбира тоа што го слуша и соодветно реагира. -Говори со умерена јачина и темпо на гласот. -Јасно прашува за тоа што не го знае. -Рецитира стихотворба со имитирање или промена на интонацијата на гласот. -Умее да имитира и да одглуми нешто.

правилно дискриминирање и артикулирање на говорот; - да се воведува во традиционални говорни игри (бројалки, загатки, игри со зборови); - да развива способност за меѓусебна комуникација и поттикнување на детето за разговор со своите врстници; - да се поттикнува да дава објаснување за сопствените посталки во одредени ситуации; - да усвојува и применува културно однесување во комуникацијата со возрасните и врстниците (благодарам, молам, се извинувам); - да умее да ги почитува потребите и желбите на другите; - да се поттикнува за учество во драматизации и поттикнување на желбата за прифаќање на игра на улоги; - да се поттикнува кон развивање	-Разговарање и дискусија помеѓу децата во групата. -Децата рецитираат стиховорби, драматизираат или раскажуваат приказни пред деца од друга група. -Игра за прашања и одговори. -Активности во кои децата ќе имаат различни улоги и ќе имаат можност да глумат. -Учествува во игра пантомима. (не важи за деца со оштетен вид) -Учествува во народни обичаи -Следење на ТВ-емисија за деца, анимиран филм, радиоемисија за деца и сл. -Следење куклени и театарски претстави со посета на театар и разговор за неговото значење. -Разгледува детско списание, „чита“ илустрација, фотографија, измислува своја приказна.	

способноста за невербално комуницирање со помош на гестови, мимики и пантомима; -да се ослободи од чувство на страв, напнатост и несигурност во разговорот; -да се запознава со различни видови телевизиски и радиоемисии; -да стекне елементарни знаења за театарот, драмската и музичката уметност; -да се запознава со детски списанија.		

10.3. Читање и збогатување на речникот

Развоен период до 2 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се поттикнува детето кон запознавање и разгледување на разни сликовници и илустрации; -да се поттикнува да изговара	-Активности за разгледување различни илустрации, списанија, сликовници... -Активности во кои се покажува и јасно се именуваат предметите од околината (без	-Детето разгледува корица од сликовница. -Детето може да изговара вокали.

зборови со значење; -да се проширува и збогатува детскиот речник; -да се поттикнува и охрабрува за избор на омилена сликовница; -да се поттикнува и да развива желба и интерес за читање и раскажување приказни од страна на возрасниот; -да се поттикнува и охрабрува за препознавање слики и илустрации по барање од возрасниот.	инсистирање детето веднаш да ги знае тие зборови). -Игри во кои се покажуваат предмети и поврзување со некои својства на предметите (големо, мало, бело..) и со активности. -Игри со телефон, се „јавува“ кај мама и кажува каде е, со кого си игра, со што си игра и дали му е убаво тука. -Игри со гињол кукла за да се повикаат децата да се измијат, да јадаат; гињолката им „пее“ на децата. -Рецитирање куси стихотворби (не се инсистира детето да ги научи напамет стиховите).	-Изговара неколку зборовиа со значење (мама, баба, тато, тета). -Слуша и разбира едноставни приказни за тоа што му е познато. -Детето покажува интерес за сликовници. -Детето посегнува по сликовница со различни бои. -Детето се загледува во разни печатени материјали. -Детето одбира некоја сликовница и сака да му се чита. -Детето постојано сака да му ја читате истата приказна. -Детето покажува со прст на конкретни слики во сликовницата.
Развоен период од 2 до 3 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати

-Да се поттикнува и охрабрува детето за разгледување разни печатени материјали; -да се развива интерес кон сликовници; -да се збогатува активниот речник на детето; -да се развива самостојноста на детето за говорно изразување во конкретни ситуации; -да се развива способноста за изразување со куси целосни реченици; -да се поттикнува а препознавање на омилената сликовница или книга по сликите и симболите на корицата.	-Активности со детето за разгледување на различни илустрации, списанија, сликовници... -Игри во кои детето ќе ја донесе сликовницата со посочување на сликите. -Игри со фотографии, слики и кажува искази од 3-4 зборови. -Активности во кои се именуваат и опишуваат предмети кои воспитувачот ги вади од „волшебната торбичка“. -Игри во кои се вербализираат едноставни дејствија кои ги гледа во живо или на слика (на пр., детето зема кукла; топката оди под маса и сл.).	-Детето со внимание и интерес се загледува во печатените материјали. -Знае да покаже каде има слика. -Ја препознава омилената сликовница или книга.
Развоен период од 3 до 4 години		
Цели -Да се развиваат способности за препознавање печатени симболи во средината во која престојува детето;	Примери на активности -Активности за поттикнување на детето да препознае некој печатен симбол (лого на омилена чоколада, омилена играчка или цртан филм).	Очекувани резултати -Правилно ја разгледува сликовницата, вртејќи ги страниците една по една од напред кон назад.

-да се оспособува за правилно разгледување на сликовница вртејќи ги страниците една по една, од напред кон назад; -да се поттикнува и развива интерес и љубопитност за користење и „читање“ на сликовници; -да се оспособува за самостојно вербално изразување во конкретни ситуации; -да се оспособи за изразување со јасни и кратки реченици.	-Обезбедување пристап на детето до разни сликовници и поттикнување да ги разгледува вртејќи ги страниците на книгата. -Иницирање активност во која детето ќе се преправа дека им „чита“ на своите омилени кукли. -Слушање: сказни, басни, бројалки, легенди и сл. -Раскажување накусо приказни кои ги слуша повеќе пати. -Активности во кои возрасниот е модел за еloquentно зборување.	-Покажува интерес за читање и се преправа дека му „чита“ на некое друго дете. -Детето умее да земе сликовница, ја разгледува и ја враќа на место. -Умее да се изразува со јасни и кратки реченици.
Развоен период од 4 до 5 години		
Цели -Да се поттикнува детето и да се развива способноста за разгледување на сликовница или друг печатен материјал, држејќи ја книгата во правилна позиција; -да се развива способноста за раскажување настани по слики кои имаат одреден редослед; -да се развива способноста за	Примери на активности -Иницирање активност во која детето ќе раскаже содржина по серија слики. -Иницирање активности во кои детето ќе донесе книга во која има слики или пишува нешто што него го интересира (за животни, омилени приказни....). -Активности во кои се води разговор за прочитаното и виденото. -Игри во кои се учи и вежба редоследот на	Очекувани резултати -Ја држи сликовницата или книгата во правилна позиција и со интерес ја разгледува подолго време. -Знае да раскажува настан по серија слики. -Користи книга за да добие некоја информација. -Детето пројавува интерес да

користење книга или сликовница; -да се негува и почитува убавината на својот мајчин јазик; -да се слушаат различни литературни видови; -да се негува способноста за забележување и доживување на звучноста и ритмичноста на поетскиот говор, мотивирање за запомнување на стихови; -да се збогатува речникот со зборови кои означуваат поопшти поими.	зборовите во реченицата (пр., Симона зборува: Девојчето Симона убаво зборува).	земе сликовница или друга книга од библиотечното кагче. -Во усниот говор користи лични заменки. -Умее да прераскаже со свои зборови кратка приказна.
Развоен период од 5 до 6 години		
Цели -Да се поттикнува детето на развивање интерес, љубов и потреба за разгледување сликовница или друг печатен материјал, држејќи ја книгата во правилна позиција; -да се воведува во литературата за деца;	Примери на активности -Воспитувачот чита текст и води разговор за тоа што им се допаѓа на децата во текстот, а што не, води разговор за содржината, каде и што се случило, кои се главните ликови. -Детето „чита“ слики, фотографии. -Детето разгледува книга, сликовница и прашува за нешто што го интересира. -Во библиотечниот центар детето има пристап	Очекувани резултати -Ја држи сликовницата или книгата во правилна позиција и со интерес ја разгледува подолго време. -Знае да раскажува настан по одредени слики. -Знае дека книгата има наслов. -Го препознава своето име

-да ја развива способноста за слушање, разбирање и доживување на содржината на литературните творби; -да развива спознание за користење книга или сликовница како извор на информација; -да се поттикнува способноста за елементарно оценување на карактеристиките на јунаците од уметничките дела и нивните постапки; -да се мотивира да го вежба помнењето преку изразно рецитирање на стихотворба пред публика; -да стекне елементарни знаења за книгата како литературно дело, како и за тоа дека таа има наслов; -да стекне елементарни знаења за разликите меѓу илустрациите и текстот.	до различни книги, сликовници, илустрирани списанија и разговор со воспитувачот за насловите на книгите. -На напишани ливчиња, во книга или списание детето го препознава своето име. -Детето разгледува сликовница и разликува слики од текст во сликовница. -Слушање уметничко читање на текст од страна на воспитувачот. -Детето учи стихотворба и следи изразно рецитирање од воспитувачот.	напишано на хартија. -Умее да наброи ликови од прочитана сликовница, приказна и сл.

10.4. Пишување

Развоен период до 2 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се поттикнува интерес за користење и откривање различни алатки за пишување; -да се поттикнува интерес за имитирање на пишување преку чкртање.	-Организирање игра за цртање каде детето слободно ќе се изразува со дебели восочни или дрвени боички. -Обезбедување разни алатки за пишување и големи листови хартија за да може детето слободно и спонтано да шара. -Охрабрување детето да имитира возрасен кој пишува нешто. Можност за користење хартија, моливи, дрвени боици. -Поттикнување, охрабрување и пофалба на детето за тоа што го нацртало.	-Детето спонтано чкрта на лист хартија без одреден правец. -Детето чкрта и прави кружни движења. -Прави точки на хартија со притискање на дебели фломастери. -Црта хоризонтални и вертикални линии. -Се обидува да нацрта нешта цртајќи на листот.
Развоен период од 2 до 3 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати

-Да се поттикнува на „пишување“ со маркер неправилни линии или кругови низ различни потези; -да се поттикнува на имитирање на пишување во игра.	-Игри со цртање и „пишување“ и охрабрување на детето слободно да се изразува со маркерот. -Активности во кои детето ќе имитира возрасен кој пишува нешто. Понудете му харгија, моливи, фломастери.	-Детето може да црта со маркер линии или кругови со повеќе потези. -Детето умее да имитира пишување во игра. -Може да црта форми во песок или кал со прст.

Развоен период од 3 до 4 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се развива способноста за цртање на одредени форми кои наликуваат на букви (пример круг во вид на буквата O); -да се поттикнува и развива способноста за копирање на конкретно зададена форма; -да се поттикнува и развива способноста за цртање предмет или лице од својата околина.	-Цртање едноставна форма (линија) и поттикнување на детето да ја нацрта. -Активности кои ќе го поттикнат детето да го нацрта мачето, кучето, драга личност или некоја омилена играчка.	-Умее да копира зададена форма. -Може да црта предмети од својата околина.
Развоен период од 4 до 5 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
- Да се развива способноста за пишување или цртање на разни форми со повеќе потези; -да се развива способноста за копирање на конкретно зададена форма.	-Активности во кои за детето се обезбедуваат доволно хартија и алатки за пишување и цртање и поттикнување да пишува. -Активности во кои детето ќе се поттикнува и охрабрува самото да напише посложена форма на линија (гледајќи пример).	-Може да пишува или црта разни форми со повеќе потези. -Умее да напише или нацрта елементи од посложена форма.
Развоен период од 5 до 6 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати

-Да се поттикнува детето да воспоставува координација око-рака; -да се запознае со различни материјали и средства за пишување; -да се оспособува за правилно држење на моливот; -да развива способност за пишување или цртање на разни форми со повеќе потези; -да се поттикнува да развива интерес за пишување; -да се поттикнува со користење на шари, цртање и чкртаници да напише некоја порака.	-Детето црта линии „пишува“ елементи од букви на песок, на земја, на хартија. -Истражува и пронаоѓа предмети со кои може да се пишува и подлоги на кои може да се пишува. -Детето „пишува“ некоја честитка или писмо до Дедо Мраз. -На барање на детето и воспитувачот запишува нешто. -Детето „пишува“ порака со цртање симболи.	-Детето може да црта разни линии и форми со повеќе потези. -Може да црта линии и други чкртаници кои личат на букви. -Правилно го држи моливот. -Детето може да „напише“, порака со цртање на симболи.

10. 5. Говорно творештво

Развоен период од 4 до 5 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се запознае со традиционалните говорни игри (загатки, бројалки, игри со зборови, надмудрување и сл.), и негување вештини за нивно користење како креативни модели; -да се поттикнува за кажување шеге, необични изрази, смешен говор; -да се поттикнува за смислување гатанки, текстови за драматизација.	-Игри во кои се објаснуваат традиционални јазични игри. -Говорни игри за опишување на конкретен предмет со свои зборови. -Игри во кои се измислуваат имиња на предмети, облека, имиња и презимиња на животни, растенија. -Игри со кукла, маска и измислување краток текст за улогата. -Игра „Печатница“, измислување книга и нејзино „печатење“.	-Детето умее со неколку реченици да го опише надворешниот изглед на некој предмет (големина, боја, форма). -Умее да раскаже своја приказна по конкретна слика.
Развоен период од 5 до 6 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се поттикнува детето на творештво; -да ја развива фантазијата преку создавање нови идеи и оригинални решенија;	-Детето опишува предмети и појави од непосредната околина, раскажува искуства од секојдневниот живот, менува делови од приказна според своја замисла. -Детето раскажува по сеќавање (како си	Очекувани резултати -Детето прераскажува приказна или некој настан кој го доживеало. -Ги кажува своите идеи на повеќе начини.

-да се воведува во опишување, раскажување, прераскажување; -да се поттикнува и да се оспособува за раскажување на настани, по секавање со употреба на соодветни зборови; -да стекне елементарна способност за опишување на предметите и појавите во моментот кога тие не се присутни; -да се охрабрува и да се поттикнува за учество во говорни игри (дополни ја реченицата, продолжи ја приказната); -да се оспособува за раскажување настани по слики кои имаат одреден редослед.	поминало на роденден кај другарчето). -Опишување „Моето домашно милениче“ . -Изработување на сликовница. -На позната приказна детето измислува нов крај и ја раскажува. -Проблем ситуација „Во мојот дом снема струја - што да правам?“ -Активности во кои детето ќе опишува, прераскажува и притоа ќе употребува нови зборови. -Активност во која детето ќе раскаже приказна по серија слики. -Измислува нови зборови. -Игра со кукла и измислува текст за улога.	-Разговара со своите врсници за некоја случка (како поминало на роденден, на прошетка...).

10.6. Дидактички препораки за јазик, комуникација и развој на писменоста за деца со пречки во развојот

Говорните способности кај децата со пречки во развојот може многу да се разликуваат од дете до дете. Треба да се поттикне развојот на јазикот како средство за комуникација бидејќи преку комуникацијата со другите детето учи и се вклучува во активностите во социјалната средина. Во најраниот период од развојот децата треба да бидат изложени на различни звуци (песнички, звуци кои ги произведуваат различните предмети) со намера да се запознаваат со светот што ги опкружува и да ги препознаваат објектите, а воедно да го стимулираат и развојот на аудитивната перцепција и вниманието.

Детето со пречки во развојот треба да се поттикнува на активно слушање. Воспитувачите треба да бидат кратки и прецизни во своето зборување, директно да го насочуваат сопствениот говор кон децата, повеќе да повторуваат и да парафразираат доколку детето не ги разбира и да бидат многу стрпиви при развојот на говор кај овие деца затоа што преголемата стимулација одеднаш може да доведе до фрустрација. Детето треба да се поттикнува да се вклучи во активностите во занималната, како и да се фокусира на интерактивна комуникација. Тука како ефективни методи во повеќе наврати се покажале активностите со игрите на улоги при што децата со пречки во развојот учат од своите врстници со типичен развој и стекнуваат знаења за реципрочна комуникација.

За успехот да биде поголем, во работата со деца со пречки во развојот, сите обиди на комуникација треба да се поттикнуваат и детето постојано да се охрабрува за зборување и поставување едноставни прашања.

Кај децата со пречки во развојот треба да се моделира говорот, а бидејќи најчесто говорот се карактеризира со нарушена артикулација и аграматичност, воспитувачот во установата за деца треба да соработува со логопедот. Употребата на сликички и други визуелни картички за да ги обележиме и означиме предметите и центрите за учење во занималната не помагаат само за детето подобро да се ориентира во просторот, туку го потпомага и говорниот развој. Притоа доколку покрај сликата се стави и пишан збор, се овозможува на детето со пречки во развојот визуелно да ги запознае буквите со што се поттикнува и развивањето на првите вештини за почетно пишување. Без слух нема говор, без говор нема вербална комуникација. Дури и најмалото отстапување на слухот предизвикува патолошка состојба во говорот. Во зависност од видот и степенот на оштетување на слухот, лексичкиот фонд е различен. Тешка и рано стекната глувост и наглувост го оневозможуваат спонтаниот развојот на говорот.

Кај децата со пречки во развојот кои немаат развиен говор се препорачува да се избере соодветен алтернативен или аугментативен комуникационен систем (знаковен јазик, картички за комуникација и сл.) кој би го стимулирал вербалниот говор. Доколку детето има многу слабо развиен говор може да се користат гестови и мимика за да се стимулира комуникација во придружба со говорно подржување од страна на воспитувачите и негувателите.

На оваа возраст децата реагираат кога слушаат познат глас, покажуваат интерес за вербална и невербална комуникација, соодветно реагираат на изговорени зборови од страна на возрасниот, умеат да повторат кратки вербални пораки, покажуваат интерес за одредени предмети и личности, ги препознаваат своите омилени сликовници, умеат да ги разгледуваат сликовниците и овој период треба да се искористи за поттикнување на зборувањето и иницирање на различни прашања и одговори кај децата.

Бебињата од раѓање веќе го препознаваат гласот на мајката, таткото и гласот на некој кој им е непознат. Децата го учат говорот се слушање и зборување. Прво употребуваат еден збор, потоа два, потоа три, за да ја пренесат целата идеја.

Кога возрасниот им зборува на децата говорот треба да биде јасен, да се одликува со бавност, одреденост и внимателна насоченост на говорот. Кога бебињата ќе започнат да гугаат, разговорот се одвива по овој редослед: прво гуга бебето, а потоа негувателот го дава одговорот со гугање, бебето и негувателот прават пауза пред едниот од нив да одговори. Понекогаш негувателот му одговара на детето со дрдореење или „ба, ба, ба, да, да, да“, како тоа да има значење „јас те слушам“. Кога негувателот ги користи зборовите од перцепцијата и дејствијата на децата на возраст до шест години, тој користи паралелен разговор за да им помогне на децата да научат нови зборови.

Раскажувањето со децата е најважна активност која го поттикнува развојот на говорот.

За таа цел:

- зборувајте со детето во секојдневните активности (додека го облекувате, храните);
- поттикнувајте го детето за повторување на некоја кратка порака;
- користете невербална комуникација (допрете го детето, насмејте му се...);
- разговарајте со детето, раскажувајте едноставни приказни;
- организирајте активности во кои детето повторува некоја кратка порака или реченица;
- поставувајте прашања и организирајте говорни игри: Како се викаш? Колку години имаш?;
- поттикнувајте го детето да ги именува предметите или лицата кои се во негова близина;
- организирајте активности со можност детето да поставува прашања додека се чита некоја сликовница или текст;
- иницирајте активности за разгледување различни илустрации, списанија, сликовници...;
- осмислете игри за разгледување сликовници заедно со детето;
- организирајте активности во кои детето има можност да ја донесе сликовницата со посочување на сликите и пишаниот текст на корицата;
- поттикнете го детето да препознае некој печатен симбол (лого на омилена чоколада, омилена играчка или цртан филм);
- охрабрете ја дискусијата помеѓу децата во групата;
- поттикнете го детето да си го препознае своето име;
- создадете стимулативна средина во која ќе понудите различни печатени материјали со цел детето да препознае одредени симболи;
- обезбедете разни алатки за пишување и големи листови хартија за да може детето слободно и спонтано да шара.

Активностите треба да се реализираат низ интегративен приод на воспитно-образовните содржини, со што ќе се обезбеди холистички пристап во развојот на децата. Оваа програма овозможува воспитувачот самостојно да ги избира активностите и да ги остварува целите, согласно со неговите сознанија за развојните и индивидуалните потенцијали на децата во воспитната група која ја води.

Децата имаат можност да учат низ меѓусебна комуникација, да споделуваат искуства, самостојно да истражуваат, да разгледуваат сликовници, да се обидуваат да „пишуваат“ букви низ игра, да погодуваат букви и да учат низ игра. Притоа играта треба да претставува основно средство, метод и форма за учење и развој. На тој начин децата имаат можност да ја развиваат својата фантазија и креативност, да ја изразуваат својата индивидуалност и на автентичен начин да ги изразуваат своите чувства.

За таа цел воспитувачот треба да подготви соодветни материјали потребни за реализација на конкретна активност. За развојот на јазикот, комуникацијата и писменоста потребни се материјали кои ќе го стимулираат говорот кај децата, визуелното восприемање на букви, поттикнувањето на интерес за разгледување и читање сликовници и други книги, организирање говорни игри, драматизации и игри на улоги. Јазикот на

децата им е неопходен за да ги изразат своите мисли и чувства, но во исто време тој е неопходен за да ги разберат и другите со кои тие секојдневно стапуваат во комуникација. Во развојот на јазикот и писменоста клучен момент е детето да може да ги демонстрира своите почетни вештини на својот мајчин јазик.

За развојот на јазикот, комуникацијата и писменоста се препорачува т.н. библиотека или центарот за „читање и пишување“ во занималната да избобилуваат со пишани материјали, сликовници, сликовници со релјефни страници, аудиосликовници, слики со малку детали поставени на јасна позадина, предмети со различна големина, форма, боја, функција, илустрации, бели листови и листови во боја, моливи, фломастери и друго.

10.7. Следење на постигањата и напредувањето на децата

Децата треба постојано да се следат во текот на нивниот престој во градинката, во текот на игровните активности и низ процесот на учењето. Постигањата на децата треба континуирано да се забележуваат во согласност со стандардите за рано учење и развој и во согласност со очекуваните резултати предвидени во оваа програма. Проценката на постигањата воспитувачот ја прави врз основа на инструментите за проценка изработени за секој развоен период одделно.

Воспитувачот треба континуирано да води досие за секое дете индивидуално. Досието треба да ги содржи:

- детските изработки;
- детските искази;
- детските цртежи (чкртање);
- видео и аудиозаписи;
- други докази кои се однесуваат на детските активности и можности, како и инструментите за проценка изработени од страна на воспитувачите.

Во следењето на детските постигања треба да се води евиденција, да се евидентира што детето може и што постигнува, во што напредува, а не тоа што потешко го прави или што не го постигнало.

Во согласност со научните сознанија за разликите во развојот на децата, при следење на постигањата и напредувањето на детето потребно е да не се заборава дека детето не треба да се споредува со другите деца од групата, туку да се следи неговото индивидуално темпо на развој и постигања.

Досието во текот на целата година им е достапно на родителите на децата и стручните работници во градинката/центарот за ран детски развој, за да можат и тие да дадат свој придонес во развојот и напредувањето на детето.

Досието со прочистени и селектирани податоци продолжува да се води и наредната година, во групата во која ќе премине детето. Со запишувањето на детето во основно училиште досието на детето се предава во училиштето.

11. КОГНИТИВЕН РАЗВОЈ И СТЕКНУВАЊЕ ОПШТИ ЗНАЕЊА

Когнитивниот развој обединува неколку сегменти како што се: препознавање, обработка, организација и соодветна употреба на дадената информација. Процесот на когнитивниот развој вклучува комплекс на ментални активности како истражување, откривање, презентирање, сортирање, класифицирање и меморирање, помнење, развивање на имагинацијата. Меѓу другото, влијанието врз когнитивниот развој се фокусира на поттикнување на логичкото мислење кај децата, развојот на мисловните функции (анализа, синтеза, воопштување, заклучување, вреднување, поврзување), на совладување и користење лесни математички операции и броеви, како и научниот пристап во обичното

секојдневие, запознавање и разбирање на околината, на другите луѓе, живата и неживата природа, потоа на развивање умешности во користење на сетилната перцепција за развивање на процесот на користењето на мисловните функции во учењето, откривањето, поврзувањето и разбирањето. Когнитивниот развој го опфаќа и влијанието врз интелектуалните способности на детето, како и на интерперсоналните и интраперсоналните способности на детето.

Когнитивниот развој и стекнувањето на општи знаења се реализира низ следните аспекти:

- логика и размислување;
- математика;
- наука - запознавање и разбирање на околината;
- уметност-ликовно воспитание и музичко воспитание.

11.1. Општи цели (за развојниот период до 6 години)

Во когнитивен развој и стекнување на општи знаења, општи цели за развојниот период се :

- да се развиваат способности за размислување;
- да се развиваат способности за стекнување и користење нови информации;
- да се развиваат способности за активно решавање на проблеми согласно со развојните и индивидуалните карактеристики;
- да се развиваат способности за критичко размислување;
- да се формираат работни навики;
- да се развива самостојноста, вниманието и истрајноста;
- да се оспособуваат за користење на процесот на деперцептуализацијата во учењето и разбирањето;
- да се оспособуваат за користење на новите поими и претстави и нивно поврзување во систем на знаења;
- да се збогатува искуството како основа за стекнување нови знаења, вештини, навики и умеења;
- да се поттикнува и развива логичното размислување.

11.2. Логика и размислување

Стандард:

1. Детето демонстрира способност да истражува и да открива нови работи.

Развоен период до 2 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се поттикнува детето на користење на сетилата при запознавање и откривање на непосредната средина, предметите, алатките, играчките и основите на позабележителните појави; -да се поттикне интерес за користење едноставни алатки во извршувањето на одредени активности; -да се поттикне интересот за откривање; -да се поттикне и поддржува потребата за осамостојување при	-Игри на покажување и криење на играчка, пуштање и подигнување, барање и дофрлување на играчка или предмет. -Игри и активности со едноставни причинско-последични врски (вклучување ТВ и сл.). -Игри и активности низ кои детето ги користи сетилата (допира, гледа, мириса). -Игри во кои детето отвора и затвора различни картонски кутии, фиоки итн.	-Се вргти со телото, следи и има интерес кон некој предмет во движење. -Покажува интерес за самостојно користење на некоја играчка која има одредена функција. -Практикува едноставни активности кои резултираат со последица (притиска одредено копче и слуша музика или гледа светло, тркала некој предмет надолу, затвора, отвора, завртува, одвртува итн.) -Прави обиди за користење

учество во едноставни активности.	-Игри со вода и песок, ракување на некоја механичка играчка, редење на одредени коцки. -Активности во кои детето ќе се обиде самостојно да повтори активност која му е покажана.	едноставни и познати предмети во откривањето. -Користи сетила за откривање на предметите, алатките, играчките, материјалите од непосредната средина.
Развоен период од 2 до 3 години		
Цели -Да се поттикнува самостојноста на детето во откривањето и користењето на алатки за извршување на одредени активности; -да се запознава со алатки за истражување; -да се поддржува и развива интересот кон откривање нови предмети, појави и лица; -да се поттикне и да се поддржува откривањето на нови начини за употреба или замена на некој познат предмет, играчка; -да се поттикне самостојноста при	Примери на активности -Игри и активности во кои детето користи непознати алатки (како што е лупата) за откривање нови нешта, начини на функционирање, користење и сл. -Активности и игри во кои се експериментира, се истражуваат можностите на некој предмети, амбалажи (на пр. се размислува како да се направи зграда од кутии, коцки или од разнородни предмети). -Игровни и истражувачки активности со песок и со вода. -Разговор со децата за случки од	Очекувани резултати -Со поддршка од возрасен учествува во истражувачки и откривачки активности. -Со поддршка од возрасен се служи со познати предмети за истражување. -Расклопува одредени предмети. -Самостојно ги користи сетилата за откривање на карактеристиките на растенија, предмети, звуци, материјали итн.

истражување, набљудување и откривање; -Да се поттикнува и поддржува користењето на сетилата при запознавање и примање на податоци од природата и околината; -Да се поттикнува и поддржува љубопитноста за откривање (нови знаења) и осознавање; -Да се охрабрува за изразување на доживувањето од самиот процес на откривање и учење.	секојдневието, за заеднички прошетки, за ситуации во продавница, во парк, на игралиште и сл., при тоа внимавајќи децата да ги распознаваат одредените основни следувања на настаните или случките. -Активности во кои децата донесуваат заклучоци и се поврзуваат со различните настани (на пр: ако гасиме светилка просторијата се затемнува; треба да дунеме во свирчето да се слушне звукот на свирката и сл.). -Активност во која детето ќе скине нешто, ќе превитка, ќе намокри, ќе обои, расклопи, размести и сл. -Воспитувачката со детето разговара за промените од тие акции.	секојдневието, за заеднички прошетки, за ситуации во продавница, во парк, на игралиште и сл., при тоа внимавајќи децата да ги распознаваат одредените основни следувања на настаните или случките. -Активности во кои децата донесуваат заклучоци и се поврзуваат со различните настани (на пр: ако гасиме светилка просторијата се затемнува; треба да дунеме во свирчето да се слушне звукот на свирката и сл.). -Активност во која детето ќе скине нешто, ќе превитка, ќе намокри, ќе обои, расклопи, размести и сл. -Воспитувачката со детето разговара за промените од тие акции.
Развоен период од 3 до 4 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се поттикнува самостојноста кај детето при изведување едноставни истражувачки активности; -Да се развиваат вештини за	-Активности во кои се експериментира со нешта кои се менуваат (на пр: водата истекува кога се навалува чашата; цвеќето расте на	-Појавува интерес да експериментира со вода, песок, растенија. -Кажува/покажува настан кој се случува во истиот момент.

користење на сегилата во процесот на откривање; -да се поттикнува за вклучување во едноставни истражувачки активности и на набљудување и откривање; -да се поттикнуваат и да се развиваат мисловните процеси (помнење, креативност) преку процесот на сегилното учење; -да се поттикнува за поврзување на стекнатите информации; -да се поттикнува за решавање едноставни проблемски ситуации.	сонце и му треба земја и вода; има пареа на капакот кога водата врие; семеги 'рги во земја и во вода; хартијата се распаѓа во вода; пластиката плови, металот тоне и сл.) -Активности низ кои децата ќе станат свесни за настанот кој се случува во моментот. Ќе се води разговор за сега и овде, како и за тоа што се случува во тој момент. (на пр.: на прошетка -гледаме, трчаеме, играме, полеваме цреке... итн.) -Активности во кои се разговара за настани според слики, се дава опис на случувањата, потрага по решенија за одредени ситуации дадени на сликите и сл. -Изработка на календар за дневните случувања на детето, нагласувајќи ги периодите: утро, пладне. -Игри и активности во кои детето ќе

	се постави пред едноставен проблем кој ќе може да го реши (на пр.: како да стигне до..., како да побара..., што ќе направи ако...како ќе му помогне на... и сл.).	
Развоен период од 4 до 5 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се развиваат способности и вештини за користење на сетилата како основа за размислување и поврзување на знаењата; -да се охрабрува за истражувањето и набљудувањето за учење и откривање; -да се поттикнува самостојно изведување на истражувачки активности; -да се поттикне личниот процес на учење; -да се развива способности за стекнување на знаења за средната и опкружувањето преку конкретно набљудување и манипулирање; -да се поттикне кон користење на	-Активности во кои со децата се собира отпадна хартија и истата се користи за изработување на нешто според идеите кои заеднички се предложени. -Активности во кои децата ќе се соочуваат со решавање на едноставни проблемски ситуации, преку користење на разни предмети, алатки, природи и сл. според сопствени видувања. -Вклучување во активности во кои ќе се експериментира, истражува. -Вклучување на децата во едноставни истражувачки активности .	-Покажува интерес за истражување и откривање нови сознанија за разни процеси, случувања, предмети, појави и сл. од секојдневието и опкружувањето. -Поставува едноставни прашања за различни предмети, појави, односи и случувања во непосредната околина и од секојдневието.

старите знаења во стекнување нови поими и претстави; - да се запознае со временски и просторни релации (сега, вчера, денес, утре, горе, доле, над, под, внатре, надвор и сл.).		
Развоен период од 5 до 6 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
- Да се поттикне за користење на истражувањето и набљудувањето како средства за откривање и учење; - да се поттикнува кон активно учење низ проекти и низ други форми на учење; - да се поттикнува за генерализација, систематизирање и поврзување на стекнатите знаења; - да се поттикне кон освестување и градење на личниот процес на учење; - да се поттикне за правење класификација според одредени критериуми. - да се поттикнува за користење на конкретното набљудување и	- Активности за изработување на предмети според идеите на децата, разговор за нивниот изглед и намена. - Воспитувачот разговор за промените во опкружувањето, за видувањата на децата, воочени работи, претпоставки, ставови, критики, заклучоци итн. - Активности во кои децата решаваат едноставни проблемски ситуации, изведуваат експерименти, истражуваат. - Вклучување на децата во работа на проекти со анализа и освестување на процесот на учење и донесување заклучоци.	- Ги поврзува своите знаења со нови поими и претстави. - Учествува во едноставни истражувачки активности. - Поставува прашања за различни предмети, појави и односи во непосредната околина. - Го знае редоследот на едноставни случувања од секојдневието.

манипулирање во функција на активирање на повисоките мисловни функции; -да се поттикнува и поддржува во сфаќањето на причинско-последичните врски и релации; -да развива чувство за случувањата во сегашноста; -да се поттикне за разбирање и користење временски релации (сега, вчера, денес, утре и сл.); -да се охрабрува за користење на старите знаења и искуства во стекнување нови поими и претстави.	-Активности во кои се разговара за настани и сознанија и за нивното поврзување со други такви. -Игри од типот: Каде е грешката? Које во право? Како (што) би било кога..? и слично.	

11.3. Математика

Стандарди:

Детето демонстрира знаење за количина, бројки и броење.

Детето демонстрира способност за класификација и серијација.

Развоен период до 2 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се запознава со елементарни форми (топка, коцка);	-Игри со набројување (Едно зајаче јадело два моркови; Оваа кукличка	-Покажува со гестикулација дека сака уште.

-да се поттикнува интерес кон класификација до два предмети според употребливост или функција; -да се развиваат основи за воочување одредени релации и односи (големо-мало);	има едно носе, две очиња Колку рачиња имаш ти? итн.). -Активности и случувања од непосредната околина во кои се користи математичкиот јазик (воочувања предмети: една врата, два прозорци, голема топка, мала коцка итн., и лица: големи деца и бебиња). -Игри со топка и други предмети и играчки со топчеста форма.	-Издвојува некои играчки од купот кои му се интересни. -По барање подава предмет.
Развоен период од 2 до 3 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се поттикнуваат кај детето способности за воочување елементи од предметите; -да се запознава со основните геометрички форми и фигури (круг, топка, коцка); -да се запознава со основните бои; -да се воведува во класификација според бојата, формата, големината; -да се поттикне процесот на просторно ориентирање.	-Расклопување на предметите, именување на поединечните делови и разговор за нив (изглед, име). -Игри со боите и нивно именување заедно со воспитувачот. -Игри во кои детето ќе поврзува предмети според иста боја. -Активности во кои детето треба да ги донесе предметите кои се пред него. -Воспитувачот реализира активност на разместување според сопствената положба со гласно коментирање на	-Препознава топка и ја употребува во игрите. -Со помош на возрастниот става предмет со одредена боја го става во групата предмети со иста боја.

	слученого. (Куклата да ја ставам пред мене за да ја нишам да заспие).		
Развоен период од 3 до 4 години			
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати	
-Да се поттикнуваат кај детето способностите за просторно ориентирање; -да се запознава со сличностите кај предметите; -да се стимулираат способностите за класификација според боја, форма, големина; -да се поддржува механичко броење до 3.	-Детето разместува предмет на налог од возрасниот (на пр. Донеси ја куклата што е на масата.) -Користење на вообичаените активности во функција на развој на математичкото мислење и делување. (Пр при раскренување на просторијата се користи воочување на разни форми, големини, релации итн.). -Учество на децата во изработката и одржувањето на заедничкиот и личниот календар на активности.	-Со насочување се обидува да воочува и именува делови од целинага. -Со помош брои механички до 3. -Со помош од возрасниот издвојува играчки по боја, по форма или по големина. -Покажува предмети кои се слични по големина.	
Развоен период од 4 до 5 години			
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати	

-Да се поттикнат кај детето способностите за сепилно восприемање и именување одредени броеви; -да се развиваат способностите за просторно ориентирање и вербално искажување на односите - воочување релации во однос на себе (горе-долу; блиску- далеку, во-на); -да се запознава со релацииските врски на деловите од целинага; -да се запознава со симболот на бројот; -да се развиваат способностите за одредување и препознавање временски релации (ден-ноќ); -да се поттикнуваат способностите за користење на математичките поими во секојдневните активности; -да се развиваат способностите за воочување и споредување на разликите кај предметите; -да се воведува во поимите брзо и бавно;	-Разместување предмети во различни положби во однос на себе. -Вклучување во разделување на предмети/играчки, боички, листови..., според бројот на децата. -Активности во кои детето реди сложувалка од два или три дела. -Разговори според слика за активностите и обврските на луѓето во различни делови од денот (наутро, напладне, навечер итн.). -Активности во кои децата групираат предмети според бојата, големината и формата. -Учество на децата во планирањето и уредувањето на просторот за игра и учење. -Разговори за случувањата во текот на денот (лични, колективни и сл.). -Изработка на календар на настаните од денот, каде секое дете ќе ги внесува своите дневни обврски преку цртеж (колку паги во денот миеме раце, заби. лице...; ги подредуваме	-Покажува и именува што е пред него-зад него, горе-долу, во-на, блиску од него-далеку од него. -Реди предмети врз основа на некое својство. -Групира предмети според видливи карактеристики (боја, форма, големина). -Број механички до 5. -Ги препознава графичките симболи (цифрите) на броевите до 5. -Препознава монети од 1, 2, 5,10 денари. -Разликува делови од денот.

-да се запознае со стандардните и нестандартните мерки за мерење и споредување на предметите; -да се поттикнува детето да прави класификација на предметите според бојата, формата, големината; -да се запознава со количеството на броевите (до 5); -да се поттикне доживувањето на математиката како пријатно искуство; -да се поттикне формирањето на иницијативност, трпеливост, истрајност, љубопитност, прецизност како особините на личноста.	играчките и сл.) -Истражувачка активност: во колку „гаражи“ можаат да се стават 5 автомобилчиња (во една, две, три, четири и пет „гаражи“).	
Развоен период од 5 до 6 години		
Цели -Детето да се поттикнува за визуелно восприемање и именување на одредени броеви; -да се поттикнува способноста за просторно ориентирање и вербално искажување на односите меѓу предметите (воочување релации во	Примери на активности -Разместува предмети во различни положби во однос на себе, во однос на други лица и предмети. -Се поставува во различни положби во просторот во кој се наоѓа, ги забележува објектите, предметите, играчките и др. и укажува на	Очекувани резултати -Покажува предмети кои се поставени пред-зад, горе-долу, во-на, блиску-далеку. -Покажува и именува предмет што е далеку и блиску во однос на себе. -Употребува поими на спротивности: кратко-долго, големо-мало.

однос на себе пред-зад, горе-долу, над-под, блиску-далеку, до); -да се развива способноста за просторно ориентирање и вербално искажување на односите меѓу предметите (воочување релации во однос на други предмети: пред-зад, горе-долу, над-под, блиску-далеку); -да развива способноста за воочување и идентификување на деловите од целината; -да се оспособи за препознавање на цифрите од еден до пет;	односите меѓу нив, како и во однос на себе (пред – зад, горе-долу, над-под, блиску-далеку, до). -Набљудува, разделува, делови од целината ги именува и разговара притоа за нивната функција во целината. -Собира или реди играчки, предмети во различни кутии или места според бројот кој се бара (пр.: пет играчки во белата кутија, три листа за цртање во масичката и сл.). -Игри со препознавање на цифрите од еден до пет.	-Споредува предмети со поддршка по должина и големина. -Реди предмети врз основа на едно својство. -Ги класифицира предметите според видливите карактеристики (боја, форма, големина, вид, род). -Ги класифицира предметите според познати и практикувани функции (за играње, за седење, за јадење...). -Умеа да групира 3-4 предмети според бараните карактеристики. -Ги препознава графичките симболи (цифрите) на броевите до пет.
-да се воведува во усвојување на поимот за количина (број на елементи); -да се развива способноста за одредување и препознавање на временските релации (делови од денот: утро –пладне-вечер, ден-ноќ, денес); -да се поттикнува кон користење на математички поими во опкружувањето;	-Активности за мерење на објекти со нестандартни мерки (чекор, прсти, педи итн.) и споредување со резултатите добиени од врсниците.	-Покажува/именува круг, квадрат, триаголник.

		-да се поттикнува за воочување на разликите кај предметите; -да се развива способности за споредување на брзина; -да се запознае со нестандартните мерки за мерење; -да се оспособува за сетилно воочување и вербално изразување на разликите во големината и должината кај некои објекти и предмети; -да се оспособува за класификација според боја, форма, големина; -да се оспособува за серијација (3-4 предмети) според големината и должината; -да се поттикне кон воочување, препознавање и именување на круг, квадрат, триаголник, топка и коцка; -да се поттикне кон доживување на математиката како пријатно искуство; -да се поттикнува формирање на особини на личноста: иницијативност,

трпеливост, истрајност, љубопитност, прецизност.		

11.4. Наука

11.4.1. Запознавање и разбирање на околината

Стандарди:

1. Детето стекнува информации за срединага преку набљудување и манипулација.
2. Детето ги набљудува и опишува карактеристиките на живиот свет (растенија и животни).
3. Детето ги набљудува и опишува карактеристиките на неживата природа.
4. Детето осознава за човекот како живо и општествено суштество.

Развоен период до 2 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се овозможи стекнување на елементарни сознанија за одредени карактеристики на предметите преку набљудување и манипулација; -да се поттикнува процес на воочување и елементарно	-Активности за манипулација со предмети од непосредното опкружување (кревање кружни полесни и потешки предмети, играње со коцкасти предмети, фаќање на снегулка во рака, разни ткаенини, материјали, плискање со вода итн. -Активности и разговори преку слики на	-Манипулира со одредени предмети кои произведуваат одредени звуци или светлосни сигнали. -Преку сетилата ги истражува надворешните делови на телото (сопствените и на други лица).

препознавање на воочливите карактеристики на одредени растенија и животни.	животни за препознавање и поврзување на карактеристиките (ова е маче кое мјаука: мјау, мјау. Каде е кучето? Како оди кучето? Кој кукурика: кикирику, кикирикууу? итн.) -Активности со живи растенија за користење на сетилата (мирисање цвеќиња, допирање лисја, гранчиња, лагици, набљудување на дрвја итн.) -Активности низ кои детето ќе допира делови од неговото и Вашето лице, раце ќе ги препознава и именува. -Активности, игри и приказни низ кои детето ќе имитира одредени звуци, движења и ќе ги именува активностите што ги вршат лицата од неговата близина.	-Покажува делови на телото. -По барање покажува познати животни, луѓе, растенија и предмети.
Развоен период од 2 до 3 години		
Цели -Да му се овозможи на детето стекнување претстави и поими за некои карактеристики од животинскиот и растителниот свет од блиската околина; -да се запознава со одредени природни појави (сонце, дожд,	Примери на активности -Игри и активности со погодување предмети користејќи ги сетилата за допир, мирис, вкус. -Игри низ кои се имитираат гласови, шумови, јавувања на животни. -Игри со песок и со вода.	Очекувани резултати -Препознава делови од своето тело. -Препознава одредени природни појави: дожд, сонце, снег.

снег, ветер); - да се поттикнува процесот на препознавање одредени функции од деловите на телото; - да се поттикнува чувство на грижа кон растенијата, лицата и предметите од непосредно опкружување.		
Развоен период од 3 до 4 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
- Да се поттикнат кај детето знаења и способности за препознавање на животните според местото на живеење; - да се запознае со карактеристиките на годишните времиња; - да стекнува знаења за средината и опкружувањето преку конкретно набљудување и манипулирање; - да се создадат основни претстави од областа на сообраќајната култура.	- Игри и активности во кои се имитираат животните (однесување, карактеристики и сл.). - Игри во семејното катче - готвење - Додавање нови предмети во центрите за учење и разговор за нив (име, намена, изглед - со поголемите и функција). - Игри: Лото; Ден и ноќ; Кој како се јавува; Кој каде припаѓа? - Разговори за местото на живеење. - Посета на место надвор од местото на живеење. - Посета и учење во природа со разговор за животни, за нивните видливи	Очекувани резултати - Препознава годишни времиња. - Покажува/именува неколку животни. - Покажува неколку сообраќајни средства. - Препознава елементарни постапки за правилно еколошко однесување.

	карактеристики. -Разговори за правилата и за безбедно однесување во сообраќајот (како пешак). -Активности од еколошки карактер (акции на чистење, негување на растенијата и околината и сл.). -Користење драматизации со еколошки пораки.	
Развоен период од 4 до 5 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се развиваат способностите за препознавање на животните според местото на живеење; -да се поттикнува интересот и љубовта кон природата; -да се поттикнува потребата за користење на истражувањето како форма на учење; -да се стекнуваат знаења и способности за препознавање на растенијата; -да се развиваат способности за препознавање на годишните времиња;	-Разговори за местото на живеење, објектите, настаните, можностите кои ги нуди местото за игри, спорт и забава. Обезбедете посета на специфични објекти и настани. -Посета на место надвор од местото на живеење. -Посета и учење во природа со разговор за животните и за нивните видливи карактеристики. -Разговори за разликите меѓу децата, меѓу децата и возрасните, за видливите разлики меѓу машките и женските.	-Ги препознава предметите во околината по боја, форма, големина. -Ги препознава животните кои ги сретнува во околината и низ приказните. -Покажува грижа кон животните и природата. -Покажува/именува одредени карактеристики на годишните времиња. -Експериментира и користи разни безбедни материјали и предмети од околината (кал, песок, хартија, вода итн.).

-да се поттикнува прифаќањето на екологијата како дел од современиот начин на живеење.	-Изработка на календар на природата и внесување секојдневни настани и ситуации во него, разговори за календарот. -Прошетки до крстосница, пазар, продавници од различен тип. Разговори за патот до нив, однесувањето во тие места. -Учество во активности од еколошка природа. Овозможете му на детето креативно да се изразува преку рециклиран материјал или неупотреблив, но безбеден материјал.	-Препознава и учествува во активности за примена на правилата за еколошка култура.
Развоен период од 5 до 6 години		
Цели -Да се запознава детето со околината, карактеристиките, посебностите на местото на живеење, градинката; -да се запознава со општествената средина во која живее, како и со одредени општествени институции и нивната намена;	Примери на активности -Разговор со децата за местото на живеење, објектите и нивната намена, за можностите кои ги нуди местото за игри, спорт и забава парковите и сл., за настаните во околината. -Учествува во разни активности на градинката. -Учествува во организирани посети во	Очекувани резултати -Препознава неколку карактеристики, посебности на местото на живеење и градинката. -Разликува ден и ноќ и периоди на денот. -Покажува/именува неколку географски карактеристики на средината во која живее (планина,

-да се запознава со државните симболи, постоењето на детските права, како одредени принципи на демократското живеење; -да се запознава со некои временски релации (месеци; денови во неделата; ден-ноќ; периоди во денот); -да се поттикне за осознавање и откривање на својствата на телата и предметите (агрегатната состојба, тврдоста, топлината, мирисот итн.); -да се запознава со елементарни претстави за планетата Земја; -да се оспособува за распознавање на одредени географски поими од опкружувањето; -да се запознава со метеоролошките појави и атмосферските прилики во непосредната средина; -да се оспособува за препознавање и вербално искажување на карактеристиките на годишните времиња;	разни општествени институции, се запознава со нивната улога, одговорности, средства, простории, опрема за работа и сл. -Активности за запознавање со државните симболи, нивното значење, примена и начин на употреба. -Активности и игри за одредување на временските релации (пр.: цртање на сопствените дневни активности итн.). -Учествува во истражувачки активности за откривање и осознавање на својствата на предметите. -Активности во кои детето ги истражува својствата на водата, воздухот, звукот, почвата, светлината. -Истражувачки активности со хартија, ткаенина и сл. -Разговор и разгледување слики, енциклопедии, цртежи, ЦД презентации итн. за планетата Земја. -Учествува во самостојна изработка на календар на природата во кој секој ден ќе се внесуваат настани, ситуации и	река и сл.). -Разликува и именува неколку метеоролошки појави (дожд, снег, ветер). - Показува/именува неколку карактеристики на годишните времиња. -Ги знае животните кои ги сретнува во околината и низ приказните според местото на живеење и според придобивките од нив. -Набројува неколку начини за грижлив однос кон животните и природата. -Ги препознава условите за одгледување на растенијата и животните од непосредната околина. -Именува и разликува неколку карактеристики, видови, употреба и полза од растенијата. -Препознава по некоја придобивка, опасности од одредени животни и растенија. -Набројува сличност меѓу живите

- да се оспособува за препознавање на домашните и дивите животни; - да се поттикнува интересот и љубовта кон природата и обезбедување поддршка на љубопитноста; - да се поттикнува за користење на истражувањето како форма на учење; - да се запознава со основните фактори и услови за опстојување и за развој на живиот свет; - да се поттикнува за правилен однос кон материјалните вредности (храна, вода, енергија) и развивање на одговорно однесување; - да се поттикне кон развивање на сообраќајната култура и воведување во современата техника и технологија на комуникација; - да се поттикнува еколошката свест и прифаќањето на екологијата како дел од современиот начин на живеење.	метеоролошки појави и ќе се водат разговори за нив. -Прошетки, посети и учење во природа преку разговор за инсектите, животните, растенијата и луѓето во местото на живеење, за нивните видливи карактеристики и сл. -Истражувачки активности за деловите, користа, циклусот на раст и развој, садењето, одгледувањето на растенијата. -Сади цветно растение, го набљудува во процесот на растењето. -Активности за креативно изразување на детето преку рециклиран или неупотреблив, но безбеден материјал. -Активности за запознавање со сопственото тело, изгледот, надворешните карактеристики, функциите на одредени органи, сетилата и улогата во материјалниот свет. -Истражувачки активности за можностите на сопствените сетила.	суштества (расте, се развива, се храни, прима вода, дише и сл.). -Користи одредени средства при истражувачките активности (лупа, магнет, дурбин, термометар, топломер и сл.). -Умее да опишува одредени карактеристики на човекот како природно и социјално суштество. -Умее да опишува неколку примери на правилен однос кон материјалните вредности (користење храна, вода, енергија и материјали во градинката). -Умее да набројува неколку одлики на човекот како живо суштество (се раѓа, расте, се храни, се размножува, старее, умира). -Умее да набројува некои од условите за одржување на здравјето (лична хигиена, чист воздух, вода, здрава исхрана, соодветно облекување и однесување во различни климатски услови итн.). -Може да се служи со разни безбедни

	-Учество во игри и разговори за разликите меѓу децата, децата и возрасните, разговори за видливите разлики меѓу машките и женските. -Разговори за надминување на стереотипите и предрасудите за разликите во однос на можностите и потребите меѓу луѓето. -Прошетки до крстосница, пазар, продавници од различен тип со цел запознавање и воочување на различни сообраќајни средства, знаци, правила и безбедност. Разговарајте за патот до нив, однесувањето во тие места. -Детето учествува во активности од еколошка природа.	материјали и предмети од околината (кал, песок, хартија, вода, пареа итн.). -Умеа да препознава елементарни средства за секојдневна комуникација (телефон, компјутер, ТВ и сл.). -Покажува/именува неколку сообраќајни средства. -Знае што значат светлата на семафорот. -Препознава и учествува во активности за примена на правилата за еколошка култура.

11.5. Уметност

11.5.1. Ликовно воспитание и музичко воспитание

Стандарди:

1. Детето демонстрира способност да разликува различни звуци /гласови.
2. Детето демонстрира способност за учество во музички активности.
3. Детето демонстрира интерес за учество во разни форми на визуелна креативност.

Развоен период до 2 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се поттикне развојот на сегилата и да се постават основи за нивно користење; -да се развиваат способностите за реагирање според сегилата и доживувањата; -да се поттикне интересот за набљудување на различни предмети, објекти, лица, апарати (музички, визуелни), материјали од непосредната околина; -да се поттикнат цртачките способности и вештини, односно ликовното изразување и доживување; -да се поттикне препознавањето, откривањето на изворот и елементарното разликување на одредени звуци, гласови и движења; -да се поттикне интересот за истражување, манипулација со	-Игри за запознавање (преку манипулација, набљудување, допирање) со ликовен материјал, на пр.: молив, дрвена бојчка, хартија. -Игри за обликување со безбедни ликовни материјали, обликување со пластелин, тесто, печатење со рака. -Активности и игри за самостојно истражување преку гужвање хартија гмечење со меки материјали. -Активности за слушање одбрани кратки класични композиции и едноставни кратки детски песни. -Игри и активности со предмети, играчки, делови на телото и други материјали кои произведуваат звуци и гласови. -Игри со детски музички инструменти и со предмети кои произведуваат различни звуци и светлосни сигнали. -Игри пред огледало (движења и	Очекувани резултати -Се врти, здогледува, реагира кон разни фотографии, ликови, бои. -Црта на која било површина и покажува интерес за слободно цртање различни линии. -Користи прсти, дланки за собирање, печатење, гужвање или гмечење и обликување на различни форми од природни материјали. -Детето се врти кон изворот на звукот, како и кон изворот на гласот од познати лица. -Детето реагира и препознава музика од омилена песничка, играчка, емисија итн. -Манипулира со звучни предмети, играчка, инструмент. -Покажува интерес за потпнеување и пеење. Се вклучува во пеење на дел од

едноставни детски музички играчки, предмети, инструменти; -да се поттикне покажувањето интерес кон пеенењето и играњето.	елементи од телото), танцување, пеене. -Игри проследени со песни при што детето изведува одредени едноставни движења со телото, рацете, нозете и главата. -Игри за запознавање на ритам и темпо.	позната едноставна песна. -Го движи телото според ритамот и покажува интерес кон танцувањето. -Може да го движи телото според музиката.
Развоен период од 2 до 3 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се поттикне интересот на детето кон цртањето и обликување различни едноставни форми; -да се поттикне интересот кон запознавање и користење различни ликовни и останати материјали (дрвени боички, молив, разновидна хартија, бои, четки, печати, песок, семиња, амбалажа, глина, тесто, глинамол итн.); -да се поттикне интересот кон истражување и разликување на некои бои, текстура простор, облици на предмети во две и три димензии; -да се поттикне развивање вештини	-Активности во кои детето слободно или по дадена тема црта со молив разни линии (на пр.: слободни хоризонтални и вертикални линии; испрекинати хоризонтални и вертикални – ограда; кружни на пр.: балони, глава). -Активности во кои детето слика со прст врз различна подлога. -Игровни активности во кои детето ја печати својата дланка претходно обоена со различна боја врз хартија. -Активности во кои детето игра со разни материјали (хартија, песок, глинамол, глина, волница, пена, брашно и сл.) поради запознавање со можностите за	Црта линии. -Препознава кога пее познато лице (мајка, воспитувачка и сл.). -Препознава некои звуци од непосредната околина. -Препознава научени и познати песнички. -Покажува интерес за вклучување во танцување.

за реагирање според сетилата за вид, слух, мирис, вкус, допир и според искуствата и доживувањата; -да се поттикне желба за запознавање одредени звуци, гласови; -да се поттикнат способности за разликување на пеење од говорене; -да се поттикнува и поддржува интересот за пеење и слушање песни; -да се развиваат способности за изведување едноставни движења со делови од телото и со целото тело; -да се поттикне интерес за користење различни материјали, алатки, инструменти, предмети и други достапни ресурси за искажување на сопствените креативни идеи и чувства; -да се поттикне интересот за учество во музички и ликовни активности.		менување на нивната форма, облик, должина итн. и користење на истите за ликовно изразување. -Игри во кои детето ги набљудува, допира и манипулира разните предмети, играчки од непосредната околина поради воочување на нивната форма, текстуре, големина итн.	

Развоен период од 3 до 4 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се поттикнат способностите за цртање и обликување на различни едноставни форми и облици; -да се поттикнува самостојноста во користењето различен ликовен и останат неликовен материјал; -да се поттикнува самостојноста во истражувањето, разликувањето на одредени основни бои, текстура простор, форми, облици на предмети во две и три димензии; -да се поттикне способноста за истражување и разликување на одредени звуци, гласови; -да се развијат способностите за реагирање според сетилата за вид, слух, мирис, вкус, допир; -да се поттикне интересот за учество во ликовни активности преку користење на различни форми на	-Активности во кои детето може да нацрта едноставни форми. -Активности во кои детето црта, слика, моделира, со ликовен и неликовен материјал, на различни подлоги. -Користење разни материјали и предмети од околината кои можат да се користат за ликовно изразување. -Игри за развој на сетилата, перцепцијата и имагинацијата. -Користење разни амбалажи, сунгери, плодови, гранчиња и сл. за уметничко изразување и за развој на еколошки и хигиенски навики. -Користење разни материјали и предмети од околината кои произведуваат звук или можат да се користат за музичко изразување. -Активности во кои детето слуша различна музика.	-Црта едноставни форми. -Слика со водени бои и ликовно се изразува. -Самостојно одбира материјал за ликовно изразување (цртање, сликање, обликување). -Тутка, кине, гмечи. -Обликува одредени форми по сопствен избор. -Препознава одредени звуци произведувани од различни сообраќајни средства, предмети, животни, одредени детски или други инструменти. -Ја препознава омилената песничка. - Пее дел од научени песнички со едноставен ритам. -Учествува во едноставна музичка игра. -Покажува интерес за музичко и

ликовно изразување; -да се развива способноста за пеење песни со едноставен ритам; -да се развива музичката меморија; -да се развијат способностите за разликување на брзото и бавното темпо на музиката; -да се поттикне способноста за препознавање и слушање на различна музика; -да се поттикнува за препознавање на некои музички инструменти; -да се поттикнат способностите за слободно изразување преку движење и танцување на едноставна кратка музичка содржина; -да се поттикне интересот за учество во музички активности преку користење на разни форми на музичко изразување.	-Игри во кои децата се поттикнуваат кон различно изразување (како на пр.: преку движење, вербално и невербално, ликовно изразување, итн.). -Учество во разни танцовачки активности.	ликовно изразување.
Развоен период од 4 до 5 години		
Цели	Примери на активности	Очекувани резултати
-Да се поттикне способноста за препознавање и именување бои,	-Активности во кои детето ги набљудува односите меѓу предметите,	-Црта едноставни форми. -Црта и слика со различен ликовен

текстури и форми; -да се развие способноста за правилно користење на ликовниот материјал; -да се оспособи за одбирање материјали од непосредната околина за ликовно изразување; -да се поттикне интересот кон моделирање едноставни форми на предмети; -да се развијат способностите за истражување и разликување одредени звуци, гласови, шумови, движења; -да се развијат способностите за пеење; -да се развијат способности за активно слушање на музиката; - да се запознае со музичките инструменти; -да се развијат способностите за реагирање според сетилата за вид, слух, мирис, вкус, допир, како и според искуствата и доживувањата; -да се поттикне интересот за учество во музички и ликовни активности; -да се развива интерес и љубов кон	објектите, играчките, луѓето и сл. од непосредната околина, како и од разни други извори (фотографии, цртежи, предмети со кои може да манипулира итн.). -Активности во кои детето моделира, црта, бои, слика, обликува, декорира, користејќи различен ликовен материјал, како природен материјал, амбалажа и сл. -Игри во кои детето раскажува за воочените и наведените детали во својот цртеж, слика итн. -Истражувачки активности во кои детето користи разни техники за добивање отпечатоци од предмети со различни форми, облици. -Слушање вокално-инструментална, класична, народна и детска музика. -Вклучување во свирење на детски музички инструменти. -Игри во кои детето се поттикнува на самостојно свирење на детски музички инструменти.	материјал. -Разликува и препознава основни бои. -Користи одредени ликовни материјали, средства. -Обликува едноставни форми и конструкции според сопствената замисла. -Покажува интерес за изработка на разни предмети и ликовно изразување. -Препознава и разликува човечки глас од инструмент. -Препознава одредени музички инструменти. -Покажува самостојност при избор на песна, музика која сака да ја слуша. -Покажува интерес за користење разни музички инструменти, користење разни нестандартни и природни предмети за произведување одредени звуци. -Изведува едноставни ритмички

традиционалната народна музика и играе традиционални народни ора.	-Игри и активности во кои децата користат и самостојно избираат разни материјали за музичко и ликовно изразување.	движења.
Развоен период од 5 до 6 години		
Цели -Да се оспособи за истражување и споредување на различни звуци, гласови, шумови; -да се оспособи за користење различни материјали, алатки, инструменти, предмети и други достапни ресурси за музичко изразување; -да се поттикне интересот и љубовта кон танцувањето; -да се запознае со народниот фолклор; -да се запознае со детските музички инструменти: барабанче, стапчиња, чинели, триангл, свончиња, тропалки, дајре, кастањети; -да се стекне со сензитивност во препознавањето и разликувањето на пријатни и непријатни звуци; -да се поттикне кон самостојно пеење.	Примери на активности -Игри и активности со детски музички инструменти. -Препознавање и именување на инструментите според звукот. -Игри и активности во кои се изработуваат разни инструменти и тропалки со чашки од јогурт и зрнести семиња, свончиња од тапи и шишиња, свирчиња од дрвца итн. -Цртање по сеќавање од реализирана посета или прошетка. -Истражување на отпечатоките од разни предмети од непосредната околина. -Игри со материјалот за моделирање: меси, гмечи, стиска при што се запознава со него и ги осознава неговите технички	Очекувани резултати -Пее песни и препознава разни видови музички ритам. -Имитира движења на омилени пејачи, танчари. -Покажува интерес за слушање музика. -Слуша и препознава звуци од природата. -Разликува пријатни од непријатни звуци. -Препознава/именува неколку музички инструменти. -Користи разни нестандартни и природни предмети за произведување одредени звуци. -Користи разни материјали за ликовно изразување. -Учествува во истражување на

- да се оспособи за истражување бои, простор, форми, текстура и облици на предмети во две и три димензии; - да се воведат во техниките: цртање, сликање, печатење, моделирање и обликување преку различни вежби и игри; - да ги именува цртачките и сликарските материјали (молив, дрвени/восочни/темперни, водени бои, креди во боја и сл.); - да се поттикне преку ликовната уметност да ги изразува своите мисли и чувства; - да се воведува и запознава со својствата на различни техники и материјали за моделирање (тесто, пластелин, глина и глинамол и сл.); - да се запознава со различни ликовни постапки (гмечење, туткање, кинење, лепење, сечење, цепкање и др.).	можности. - Создавање нови форми од амбалажа. - На добиената обликувана творба доцртува форми со цртачки материјали по сопствена замисла. - Учествува во групна или колективна творба.	разни начини на ликовно изразување. - Се вклучува во разни музички и ликовни манифестации. - Користи ножици и лепило. - Покажува самостојност во ликовно илустрирање на приказни, на видени и доживевани настани.

11.6. Општи дидактички препораки за когнитивен развој и стекнување општи знаења за децата со пречки во развојот

Децата со пречки во развојот се соочуваат со предизвици во учењето и когнитивниот развој. Овие деца значително подоцна и послабо развиваат способности за асоцијација и класификација на информациите, вештини за решавање проблеми и донесување одлуки, способност за паметење, мислење, односно овие деца имаат нарушувања во развојот на извршните функции. Тие манифестираат когнитивни тешкотии од широк спектар: математички вештини, вештини за резонирање, способност за разбирање и говор, способност за генерализација и пренесување на знаење. Учењето се одвива преку неколку компоненти:

- влез на информацијата (сетилна перцепција);
- процесирање (способности за меморија, мислење, категоризација, асоцијација со претходно знаење и искуство, анализа, евалвација, модификација и синтеза на знаењата и искуствата);
- излез на информацијата (зборување, пишување, цртање и сл.).

Кај децата со пречки во развојот проблеми во развојот може да се случат во сите овие компоненти. Детето може да има ограничена способност за селекција на важните стимули од средината и нивно организирање и интеграција и тоа е сензорноперцептивен проблем. Потоа оштетувања можат да се случат и во втората компонента на процесот, односно како таа информација се зачувува и како се интерпретира и се комбинира со претходното искуство со цел да се креира значење. Тие информации остануваат неповрзани во категории со одредено значење, па затоа тешко го разбираат прочитаното од возрасниот. Децата со пречки во развојот се соочуваат со тешкотии и во изразувањето на сопствените мисли.

Тие можат да учат и да ги развиваат своите когнитивни капацитети во зависност од видот и степенот на пречките во развојот. Овие деца имаат проблем во генерализацијата и користењето на своите знаења и способности во нови ситуации. Овие вештини треба постојано да се повторуваат во сите тие нови ситуации. Воспитувачот треба да посвети поголемо време во усвојувањето на знаењата и вештините и често повторување. Новите концепти кои децата со пречки во развојот треба да се научат, треба да бидат воведувани постепено, со инструкции чекор-по-чекор. Тие подобро учат со помош на конкретните предмети за секојдневна употреба и други дополнителни визуелни материјали (фотографии поддржани со зборови, картички, релјефни предмети и слики) затоа што мислењето останува на ниво на конкретни операции. Другите нагледни средства кои ги користат воспитувачите во воспитно-образовниот процес треба да се адаптираат за развојното ниво на детето. Доколку детето со пречки во развојот има проблеми со фината моторика може да се користат помагала за пишување, боење и цртање или, пак, различни апликации и видеа наменети за деца од предучилишна возраст при учењето на математичките концепти (бои, форми, броеви). Детето со пречки во развојот треба континуирано да се мотивира и охрабрува за учење и секој постигнат успех соодветно да се наградува.

Активностите треба да се реализираат низ интегративен приод на воспитно-образовните содржини со што ќе се обезбеди холистички пристап во развојот на децата. Оваа програма овозможува воспитувачот самостојно да ги избира активностите и да ги остварува целите, согласно со своите сознанија за развојните и индивидуалните потенцијали на децата во воспитната група која ја води.

Децата имаат можност да учат низ меѓусебна комуникација, да споделуваат искуства, да експериментираат, самостојно да истражуваат, да учат низ игра.

Притоа играта треба да претставува основно средство, метод и форма за учење и развој. На тој начин тие имаат можност да ја развиваат својата фантазија и креативност, да ја изразуваат својата индивидуалност и на автентичен начин да ги изразуваат чувствата преку откривање, музика, цртање и движење, како дел од когнитивно-интелектуалниот развој. Децата треба да бидат активни учесници во игровните активности и во процесот на учењето и откривањето.

Во предучилишниот период, децата со пречки во развојот треба да се поттикнуваат кон имитирање на одредени движења, зборови, фрази, кое најчесто го изразуваат низ игра и драматизирање. Децата со пречки во развојот имаат краткотрајно внимание и затоа е потребна организирана динамика и комбинација на игри и активности која ќе може да ја задоволи нивната „глад“ за откривање.

Во процесот на играта и учењето се препорачува поттикнување на самостојноста, иницијативноста и мотивираноста за релевантно и соодветно користење на изворите на сознанија, како и користење на природните ресурси и разновиден дидактички материјал низ активностите.

Во реализацијата на програмските активности на детето треба да му се обезбедат ситуации на поттикнување, постигнување успех и задоволство, со што кај него се развива самодовербата и себеприфаќањето.

Поради љубопитноста на децата потребни се и чести разговори со нив, како и обезбедување одговори на нивните прашања. Децата треба да се поттикнат кон самостојно доаѓање до потребните одговори.

Условите за учење имаат исклучително влијание врз севкупниот развој на децата. Средината (амбиентот) во којашто децата престојуваат (учат и си играат) треба да биде стимулативна, да ја поттикнува љубопитноста самостојноста и припадноста и да е во согласност со нивните потенцијали и потреби.

Воспитувачот го организира просторот според интересот на децата со цел тие да бидат поттикнати да учат и да се развиваат во рамките на различните развојни домени. Тој користи разновидни соодветни материјали, достапни на децата, кои по потреба ги менува и кои стимулираат истражување, откривање, играње и учење. Просторните услови треба да одговараат на индивидуалните специфичности, потреби, интереси и можности на секое дете, како и на развојните потреби на децата во групата. Децата со пречки во развојот треба што помалку да бидат изложени на средински пречки и влијанија кои би им го одвлекле вниманието.

Просторот треба да е организиран со центри за игра, учење и развој кои претставуваат посебни делови во просторијата и во кои се реализираат различни специфични активности соодветни на домените за рано учење и развој. Со создавање позитивна атмосфера, безбедна и стимулативна средина за игра и учење, може да стимулира раното учење и развојот кај децата со пречки во развојот.

Потребно е просторијата да располага со безбедни предмети кои децата можат и треба да ги допрат, да ги испитуваат, да притискаат копчиња и да ги вклучуваат, да тркалаат, испуштаат предмети и сл.

Активностите и игрите треба да се проследени со музика, која го поттикнува детското позитивно расположение. На децата со пречки во развојот треба да им се дозволи да експериментираат со бои, материјали и звуци.

Децата со пречки во развојот практикуваат да ги допираат деловите од лицето на возрасниот што треба да се искористи за запознавање со нивното име и функција. Тие сакаат да набљудуваат предмети и лица во движење, но често се плашат од наглите звуци и движења. Се препорачува демонстрирањето на движечки предмети да се реализира постапно (од споро кон побрзо).

Љубопитноста кај децата со пречки во развојот треба да се поттикнува и да се охрабруваат и реагираат на сè што е ново и впечатливо во непосредното опкружување. Во откривањето тие самостојно покажуваат интерес кон користење на сетилата, но често се служат и со предметите, како и со разни алатки за да откријат нешто во своите истражувања. Сакаат да имитираат звуци и да пеат. Воспитувачот треба од нив да бара да повторуваат звуци и кратки песнички. Тие сакаат да кинат, да гужваат и на тој начин ја воочуваат разликата меѓу материјалите.

Воспитувачите треба да поттикнуваат интерес и да ги запознаваат децата со пречки во развојот за последиците од некои акции што е поволно за да им обезбедите услови за разбирање на основните причинско-последични односи. Детето треба да соработува со воспитувачот при реализацијата на некоја активност и да се почувствува дека е сакано, почитувано и заштитено. Активностите треба да се динамични и да го следат детскиот интерес.

Децата со пречки во развојот треба да се охрабруваат и поддржуваат во поставувањето прашања и во стекнувањето разновидни искуства и доживувања. За таа цел потребен е разновиден природен материјал, чести прошетки и набљудувања, решавања едноставни проблеми, како и услови за активно вклучување во откривање, истражување. Децата со пречки во развојот треба да се поддржат во испитувањето на можностите на достапните материјали и предмети со помош на кои тие ќе откриваат, истражуваат, поврзуваат. Се препорачува понагласен индивидуален приод во водењето и координирањето на учечките и сознајните активности на децата.

Сè што е работено од страна на децата и реализираните експерименти треба да се стават во соодветен дел во просторијата.

Секој уметнички израз треба да резултира со пофалба заради поддршка на креативниот дух. Сите уметнички творби и изработки направени од децата, треба да се истакнат и да се разговара за нив.

Материјалите за работа и истражување и во овој период треба да имаат примарно место.

Познавањето на основните разлики кај одредени лица, настани и сл., што е карактеристично на овој период, треба да се земе како основа за согледување и прифаќање на културните разлики меѓу луѓето.

Големиот интерес кон откривање бара користење на богат природен материјал, богато опремени центри за учење со разновидни играчки и разни предмети. На детето со пречки во развојот треба да му се овозможи посета на место надвор од местото на живеење.

11.7. Следење на постигањата и напредувањето на децата

Децата со пречки во развојот треба постојано да се следат во текот на нивниот престој во градинката, во текот на игровните активности и низ процесот на учењето. Постигањата на децата треба континуирано да се забележуваат во согласност со стандардите за рано учење и развој и во согласност со очекуваните резултати предвидени во оваа програма. Проценката на постигањата воспитувачот ја прави врз основа на инструментите за проценка изработени за секој развоен период одделно.

Следењето на постигањата и напредувањето на детето во текот на годината се врши преку доказите во досието на детето, кое се води за секое дете од воспитната група. Досието на детето содржи:

- листи за постигањата, анегдотски белешки, студии на случај;
- изработки, искази, изјави, творби во рамките на говорното творештво што се запишани од воспитувачот, снимени со аудио или видеозапис;
- фотографии од различни активности;
- цртежи;
- протокол на набљудување;
- листи за евалвација изработени од страна на воспитувачот и сл.

Воспитувачот континуирано треба да води досие за секое дете индивидуално. Во согласност со научните сознанија за разликите во развојот на децата, при следењето на постигањата и напредувањето на детето со пречки во развојот не треба да се споредува со другите деца од групата, туку се следи неговото индивидуално темпо на развој и постигања.

Во следењето на детските постигања се води позитивна евиденција, односно се евидентира што детето може и постигнува, во што напредува, а не тоа што потешко го прави или што не го постигнало.

Досието во текот на целата година им е достапно на родителите на децата и на стручните работници во градинката/центарот за ран детски развој, за да можат и тие да дадат свој придонес во развојот и напредувањето на детето.

Досието со прочистени и селектирани податоци продолжува да се води и наредната година, во групата во која ќе премине детето. Со запишувањето на детето во основно училиште досието на детето се предава во училиштето.

Член 2

Оваа програма влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 11-1967/3
11 мај 2015 година
Скопје

Министер
за труд и социјална политика,
Диме Спасов, с.р.